

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΑΙΣΘΗΜΑ

Ἡ πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς Ἑλλάδος πατριαρχικῆ ἐπιστολῆ θέτει τὸν δάκτυλον ἐπὶ πραγματικῆς τοῦ κοινωνικοῦ ἡμῶν σώματος πληγῆς, τὴν ὅποιαν δὲν δύναται νὰ συγκαλύψῃ ἢ ἐξεζητημένη αἰσιοδοξία, ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ διατελεῖ ἀκμαῖον καὶ θερμὸν, ὅπως κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς δουλικούς, ὅπως κατὰ τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς Ἀναστάσεως τοῦ ἔθνους, καὶ ὅτι μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων μόνον στρωμάτων σποραδικῶς ἐξ ἀναγκάσεως ὑλιστικῶν θεωριῶν, ἐκ πνεύματος μιμήσεως, ἐντάσεως πρὸς ἐπίδειξιν, εἰσελαύνει ἢ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία.

Ἡ διαλογία τῶν ἐν τῷ τύπῳ δηλώσεων ἱεραρχῶν καὶ ἄλλων ἀρμοσίων ταύτην προφαίνει τὴν γνώμην ὡς πλειονοψηφοῦσαν καὶ κυριεύουσαν· εὐλόγον δὲ εἶναι νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι εἰς τοῦτο μᾶλλον τὸ πόρισμα θέλουν ἀποκρυσταλλωθῆ καὶ τῶν ἐπισήμων πρὸς τὴν Αὐτοῦ Πανιερότητα τὸν Πατριάρχην ἀπαντήσεων αἱ ἀναπτύξεις.

Φοβοῦμαι ὅτι τὰ συμπεράσματα ταῦτα ἀπέχουν πολὺ τῆς ὀρθῆς ἐκτιμήσεως τῶν πραγμάτων καὶ ὅτι δημιουργοῦν παρέκκλισιν ἀπὸ τῆς εὐθείας πρὸς τὴν ἐπιτυχῆ ἔρευναν ὁδοῦ.

Καθ' ἡμᾶς ἡ παγερὰ πρὸς τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἀδιαφορία ἐπινέμεται πολὺ εὐρύτερον τὴν κοινωνίαν. Οἱ κατ' ἐπίδειξιν σοφίας ἄθρησκοὶ οἱ ψιτακκίζοντες φράσεις περὶ Δυνάμεις καὶ Ὑλῆς καὶ ὄλγοι εἶναι καὶ ἀκίνδυνοι. Ἐὰν δὲ δὲν ἐφοβούμεν μὴ κατηγορηθῶ ἐπὶ παραδοξολογίᾳ ἢ ἤθελον ὑποστηρίξῃ ὅτι τὸ παράδειγμα τούτων εἶναι ἐπιρρωστικὸν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος κατ' ἀντιθέσιν· ἢ εἴησις καὶ ἢ δοκησισοφία ὑπῆρξαν πάντοτε ἀποκρυσταλλῆ, μεταξὺ δὲ τούτων μόνων καὶ οὐχὶ ἀληθῶς εὐπαιδεύτων ἀνδρῶν καὶ θετικῶν πνευμάτων θὰ συναντήσῃ τις τοὺς ἀποστόλους τῆς ἀθείας.

Ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία ἐκτείνεται καὶ εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα καὶ εἰς τὰ κατώτερα καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ εἰς τὰς πόλεις, τὰς κωμοπόλεις, τὰ χωρία. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς αἰσιοδοξοὺς τινὰς γνώμας εἶναι μεγάλη καὶ ἀναμφισβήτητος ἀλήθεια ἢ ἐν τῇ πατριαρχικῇ ἐγκυκλίῳ βῆσις «ὅτι ἀξιάνοι ὁ ἀριθμὸς τῶν τὰ πατρῶα ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ τὰς παραδόσεις ὑπερορῶντων».

Ὡς πρὸς τὰ πιθανὰ αἴτια τοῦ φαινομένου τούτου ἢ πατριαρχικῆ ἐγκύκλιος ἀναφέρει μὲν καὶ

«τὰς τάσεις πρὸς μίμησιν ἀρχῶν καὶ θεωριῶν ἀντιθρησκευτικῶν», ἀλλὰ παραλλήλως πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καταγγέλλει ἕτερον αἴτιον ἐπὶ τοῦ ὁποίου προτιμῶ νὰ προσηλωθῶ μετὰ μεγαλειτέρας προσοχῆς «τὴν θρησκευτικὴν ἀδιαφορίαν ἐξ ἀγνωσίας».

Τῷ ὄντι τοῦτο εἶναι τὸ κυριεῦον αἴτιον τῆς προϊούσης ἀτονίας τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος παρὰ τῷ λαῷ. Διότι ἡ ἀτονία αὕτη εἶναι αἰσθητῆ, μαρτυρεῖται ὑπὸ φαινομένων ἀπελπιστικῶν καὶ μόνον θέλων τις νὰ ἀποφεύγῃ τὰς δυσαρέστους ἀντιλήψεις δύναται νὰ τὴν ἀρνήται.

Ἡ λυπηρὰ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ λαός, τοῦ ὁποίου τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν διετήρησεν ἐπ' αἰῶνας ἡ θρησκεία, καὶ εἰς τὰς κοινότητάς τοῦ ὁποίου ὁ ναὸς καὶ ἡ θρησκευτικὴ ἐκπαίδευσις παρεῖχον τὸ οὐσιωδέστερον κεφάλαιον ἐνεργείας, ἀποβαίνει ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ λαὸς ἄνευ θρησκείας.

Δὲν ἀρνοῦμαι ὑποστηρίζων ἀτονίαν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος παρὰ τῷ λαῷ ὅτι φοιτῶμεν εἰς τοὺς ναοὺς κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐορτάς, καὶ ὅτι ἀκόμη καὶ σήμερον τελοῦμεν γάμους, βαπτίζομεθα καὶ θαπτόμεθα μεθ' ὄλων τῶν θρησκευτικῶν τύπων.

Εἶναι τοῦτο ἡ θρησκεία;

Νομίζω ὄχι. Οἱ τύποι δύναται νὰ ἀντικατασταθῶν δι' ὄλων δῆποτε ἄλλων καὶ ὅμως ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων νὰ μένῃ ἀναλλοίωτος. Ἡ θρησκεία, ἡ ζωογονοῦσα, ἡ ἀνακαινίζουσα, ἡ στηρίζουσα καὶ καθαίρουσα, ἡ ἐπιβάλλουσα τὴν εὐθύτητα καὶ τὴν δικαιοσύνην, ὡς ἀναπόφευκτον ἀρετὴν τοῦ χριστιανοῦ, ἡ θρησκεία ἢ ἐμπνέουσα τὴν πεποίθησιν τοῦ κατ' αὐτῆς ἁμαρτήματος ἐπὶ πάσης πράξεως, ἢ τις προσκρούει εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸ πρὸς τὸν πλησίον ὀφειλόμενον καθήκον, αὕτη εἶναι ἡ ἀληθὴς θρησκεία.

Καὶ ἡ θρησκεία αὕτη ἀπὸ πολλοῦ κυριαρχεῖ ἀσθενέστερον ἐπὶ τῶν καρδιῶν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἢ ἐντασις τῆς ἐγκληματικότητος, τοῦτο ἄλλαι κοινωνικαὶ πληγαὶ ἀμεσώτερον καὶ εὐθύτερον προδίδουσαι τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τὴν ἐκπτώσιν. Καὶ ἐπικαλοῦμαι ἐν ἀμεσώτατον παράδειγμα, τὴν ψευδορκίαν. Ἡ ἐγγύη τοῦ ὄρκου ἔπαυσεν ἀπὸ πολλοῦ ἀποτελοῦσαν τὸ ἀσφαλὲς μέσον ἐξευρέσεως τῆς ἀληθείας ὑπὸ τῆς δικαιοσύνης· ὑπάρχουν δὲ χωρία, ὅπου ἡ ψευδὴς ἐνορκία κατὰθεσις ἢ παρέχεται ὡς ἀπλοῦν φιλοφρόνημα ἢ ἀνταλλάσσεται, ἰδίως εἰς τὰς ἐνώπιον τῶν πταισματοδικείων καὶ πλημμελειοδικείων δίκας. Νομίζω ὅτι ἀμεσώτερά τῆς ἐπεκτάσεως

της ψευδορκίας απόδειξις περί της νεκρώσεως του θρησκευτικού αίσθηματος είναι αδύνατον να ευρεθῇ.

Είναι δὲ τόσον μάλλον ἄπορον, ὅτι ἡ ἀλήθεια αὕτη διαφεύγει τὴν προσοχὴν τῶν φρονούντων ὅτι μόνον ἀνώτερα κοινωνικά στρώματα ἐπινέμεται ἢ πρὸς τὴν θρησκείαν ἀδιαφορία, ἐξ ἐνοφθαλμισμού ξένων ὑλιστικῶν θεωριῶν, ὅσον τοῦτο τὸ διαφεύγον ἡμᾶς προσέπεσε εἰς τὴν ἀντίληψιν σσφῶν ἀλλοδαπῶν, μετ' ἐπιστασίας μελετώντων τὰ καθ' ἡμᾶς.

Πρὸ ἐτῶν ὁ γράφων τὰς γραμμάς ταύτας συμπεισόντος λόγου ἐκαυχῆθη εἰς διευθυντὴν τῆς γαλλικῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς διὰ τὴν ἔλλειψιν παντός αἰσθήματος θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ.

Ἐνθυμοῦμαι ἀκριβῶς τὴν ἀπάντησίν του. — Εἶναι ἐλάττωμα βεβαίως ὁ φανατισμός· εἶναι νοσηρὰ καὶ ἄλογος ἐκδήλωσις σφοδρᾶς ἀγάπης· ἀλλ' εἶναι πάντοτε ἐκδήλωσις αὐτῆς. Εἶναι τις φανατικός, δι' ὅ,τι λατρεύει· ἢ δὲ θρησκεία δὲν εἶναι μόνον λογική, πόρισμα κρίσεως· εἶναι πρὸ παντός αἰσθημα ἐδράζον ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ αἰσθημα σφοδρόν. Ἡ ἔλλειψις ὅθεν οἶου δῆποτε φανατισμοῦ εἶναι πόρισμα τῆς πρὸς τὴν θρησκείαν ἀδιαφορίας.

Καὶ ὅμως προσέθηκεν ὅτι τὴν ἀδιαφορίαν ταύτην πλείοτερον ἢ μεταξὺ τῶν λεγομένων ἐξημερισμένων τάξεων τὴν συνήνησε κατὰ τὰς ἀρχαιολογικὰς ἀνά τὴν Ἑλλάδα περιηγήσεις του εἰς αὐτὰ τὰ κατώτερα στρώματα, εἰς τοῦ χωρίου τὸν κάτοικον, εἰς τὸν ἀγρότην.

Ἡδὴ ἐπιτρέπεται λογικῶς νὰ ὑποστηρίξῃ τις, ὅτι αἱ θεωρίαι τοῦ Μπούχνερ, τὰ φιλολογικὰ ἔργα τοῦ Ρενάν καὶ ἡ περὶ γενέσεως καὶ ἐξελίξεως τῶν ὄντων θεωρία τοῦ Δάρβιν εἶναι τοῦ θλιβεροῦ τούτου φαινομένου παρὰ τοῖς χωρικοῖς καὶ τοῖς ἀγρόταις ἡ αἰτία; Ὁ ἀπὸ ταύτης ἰδέα αὐτόχρομα παραδοξολογία.

Ἡ ἀληθὴς αἰτία εἶναι ἄλλη.

Ἡ θρησκεία, τὸ ὑψηλότερον καὶ θεϊότερον τῶν αἰσθημάτων, ἔχει ἀνάγκην φωτός. Καὶ τὸ φῶς τὸ θρησκευτικὸν σχεδὸν οὐδεὶς παρέχει σήμερον ἐν Ἑλλάδι.

Αὕτη εἶναι κατὰ τὴν λακωνικωτάτην ἔκφρασιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου («ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία ἐξ ἀγνοίας»), τὴν αἰτίαν δὲ τῆς ἀγνοίας ταύτης δὲν ἐδίστασε νὰ τὴν καταγγείλῃ διὰ παραστατικωτάτης ἐκφράσεως διαπρεπῆς ἱεράρχης, ὁ διευθυντὴς τῆς ἱερατικῆς σχολῆς, εἰπὼν ὅτι παρ' ἡμῶν «ὁ κληρὸς καὶ τὸ ἱερατεῖον εἶναι τῆς τρεχούσης ὑπηρεσίας».

Ἄλλ' ἂν ὁ εὐπαιδευτὸς κληρὸς ὁ χειριζόμενος ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα εἶναι κληρὸς τῆς τρεχούσης ὑπηρεσίας, ὁ κατώτερος, ὁ κληρὸς τῶν ἐφημερίων, εἴτε πρεσβυτέρων εἴτε ἱερομονάχων,

τελεῖ ἐν ἀπολύτῳ ἀδυναμίᾳ ὅπως προάγῃ, ἀναπτύσῃ ἢ καὶ συντηρῇ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα παρὰ τῷ λαῷ.

Τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου τούτου ὅλοι τὴν ἀντιλαμβάνομεθα, παραστατικώτατα δὲ μᾶς εἶχεν ἀναπτύξῃ ταύτην ὁ αὐτὸς διαπρεπῆς Γαλάτης.

— Ἐλλειψίς ποιμένων, μοι εἶπεν, εἶναι ἡ πρώτη καὶ κυρία αἰτία τῆς θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας. Ἐλλειψίς ἐφημερίων ἐμπνεόντων τὸν σεβασμὸν καὶ ἀξίῳ ὅπως αὐτοὶ ἐμπνεοῦν τὴν πίστιν καὶ παιδαγωγῶσι θρησκευτικῶς τὸν λαόν, ἐφημερίων ἐπιβαλλομένων διὰ τῆς ὑπεροχῆς αὐτῶν ὑπὲρ τὸ ποιμνιον, ὑπεροχῆς πνεύματος, ἤθους μορφώσεως.

Τούτου ὑστεροῦμεν, τοῦτο ἀποτελεῖ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος τὴν προγραφὴν, διότι πλὴν σπανίων, — ἀλλὰ πολὺ σπανίων, — ἐξαιρέσεων, ὁ ἐφημέριος εἶναι ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν κατώτερος τῶν πλείστων συγχωρίων του.

Τῷ ὄντι ἡ θρησκεία θὰ ἦτο καὶ σήμερον, ἐὰν εἴχομεν κληρὸν, καὶ δύναται νὰ ἀποβῇ καὶ πάλιν, ὅ,τι ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τοῦ ἔθνους.

Τὴν μεγάλην δὲ ἀλήθειαν ὅτι δὲν ἔχομεν ἐφημερίους κυροῦσι κατὰ τρόπον ἀπελιστικὸν οἱ ἀριθμοὶ τῆς πρὸ τίνος ὑπὸ τοῦ τέως ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας ἐκπαίδευσέως κ. Στάη δημοσιευθείσης Ἐπετηρίδος τοῦ ὑπουργείου τούτου.

Τὸ εὐρύτερον καὶ τὸ σπουδαιότερον φυτώριον ἀληθῶν ἐφημερίων ὑποτίθεται, ὡς εἶκε, ὅτι εἶναι ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ριζάρειος Σχολή. Τὴν εὐάρεστον ταύτην πλάνην διαλύουσι διὰ τοῦ ἀποτομωτέρου τρόπου οἱ ἐξῆς ἀριθμοὶ. Ἀπὸ τοῦ 1844 μέχρι σήμερον, ἐπὶ χρονικὴν δηλ. περίοδον ἡμίσεος αἰῶνος καὶ ἐτῶν ἐπτὰ, ἐφοίτησαν ἐν αὐτῇ ἐν ὅλῳ μαθηταὶ 905. Ἐπίσης θλιβερὰ πλάνη θὰ ἦτο ἂν ἤθελε πιστευθῇ ὅτι οἱ ἡμίσεις τούτων ἢ τὸ τέταρτον ἐγένοντο ἱερεῖς. Ἀπίστευτον, ἀλλ' ἀληθές, μόνον 56 ἐκ τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν 905.

Ἄλλ' ἐλείτουργησαν ἐπὶ τινὰ ἔτη καὶ τέσσαρες ἱερατικαὶ σχολαί. Ἀπεφοίτησαν δὲ ἐξ αὐτῶν ἐν ὅλῳ 792 καὶ ἀφιερῶθησαν εἰς τὴν διακονίαν τοῦ Ὑψίστου 133. Προστιθεμένων εἰς τὸν ἀριθμὸν τούτων καὶ τῶν 56 τῆς Ριζαρείου ἔχομεν ἐν ὅλῳ ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ κράτους μέχρι σήμερον 189 ἱερεῖς τυχόντας κληρικῆς παιδεύσεως!

Πόθεν λοιπὸν ἐστρατολογήθησαν καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τίνων ἐφοδίων καὶ προσόντων αἱ μυριάδες τῶν ἐφημερίων, οἵτινες ἐποίμαναν τὸν ἑλληνικὸν λαόν ἐπὶ τὰς τριβίους τοῦ Ὑψίστου ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι σήμερον;

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ τὴν μόνην ἀληθῆ ἀπάντησιν ἐπὶ τῆς ἀπο-

ρίας εἰς τίνα ἄρα γε αἰτία ὀφείλεται τοῦ παρ' ἡμῶν θρησκευτικοῦ αἰσθήματος ἢ κατὰπτωσις. Καὶ ὅμως μεταξὺ τῶν αἰτίων τούτων ἐγράφη καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα κλονίζεται ἢ διδασκαλία καθηγητῶν, ἑλληνοδιδασκάλων καὶ δημοδιδασκάλων ἐπὶ ἀναπτυσσόντων πρὸς ἐπίδειξιν σοφίας καὶ θεωρίας ὑλιστικᾶς!

Ὅχι μόνον τοῦτο εἶναι ἀνάληθες, ἀλλ' εἶναι ἀκριβές ὅπως τὸ ἀντίθετον, ὅτι εἰς τὸν κόσμον τῶν διδασκόντων τὴν ἑλληνικὴν νεότητα ὀφείλεται ὅ,τι σώζεται ἐπὶ ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος παρ' ἡμῶν πολὺ πλείοτερον ἢ εἰς τὸν κληρὸν. Ὅχι δὲ μόνον ἐν τῇ σχολικῇ διδασκαλίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ναῷ εἶδομεν πολλάκις τὸν διδάσκαλον ἀναπληροῦντα τὸν ἱερέα εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Ἐφημερίων ἔχει ἀνάγκην ὁ ἑλληνικὸς λαός. Διότι οὐχὶ νοσηρὰ διδασκαλίαι, ἀλλ' ἔλλειψις οἷας δῆποτε θρησκευτικῆς διδασκαλίας ἡμῶν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Σ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΑΝΑ ΤΗΝ ΥΦΗΛΙΟΝ

ΑΓΓΛΙΑ

Ἀπὸ τοῦ 1897 τὸ ζήτημα τῆς δημοτικῆς ἐκπαίδευσέως ἀπασχολεῖ σοβαρώτατα καὶ τὸ ἀγγλικὸν δημόσιον καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς Μεγάλης Βρετανίας.

Μέχρι τοῦ προρρηθέντος ἔτους τὸ πρακτικὸν τοῦτο ἔθνος ἔχον ὡς ἱεράν ἀρχὴν τὸν καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας κατέλειπε σχεδὸν παντελῶς εἰς τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος παιδαγωγοὺς τὴν φροντίδα περὶ τῶν σχολείων του. Οὔτε ὁ λαός οὔτε αἱ βουλαὶ ἐνδιεφέροντο περὶ μεταρρυθμίσεων ἐπιβαλλομένων ὑπὸ τῆς καθολικῆς προόδου. Ἀπὸ τετραετίας ὅμως ἡ ἀναμόρφωσις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος κατέχει τὴν πρώτην θέσιν εἰς πάντα τὰ πολιτικὰ προγράμματα καὶ εἶνε θέμα προσφιλές καὶ εἰς τοὺς βήτορας καὶ εἰς τοὺς δημοσιογράφους προκαλοῦν πανταχοῦ ζωηροτάτας συζητήσεις ἀπαράλλακτα ὡς συνέθη ἐν Γαλλίᾳ μετὰ τὸν γαλλογερμανικὸν πόλεμον. Πόθεν ἄρα γε προήλθεν ἡ μεταβολὴ αὕτη καὶ ἡ πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῆς ἐκπαίδευσέως των ζήτησις; Κατενόησαν οἱ Ἄγγλοι τὴν μεγίστην ἐπίδρασιν τῆς ἀγωγῆς ἐπὶ τὰ ἦθη καὶ τὴν πολιτείαν ἐν γένει; Οὐχί. Ὁ Ἄγγλικὸς λαός δὲν βασανίζεται ἐκ τοιούτων ἰδανικῶν, δεόμενος ἄλλων πρακτικωτέρων ἐπιχειρημάτων. Κατεδείχθη λοιπὸν εἰς αὐτούς, ὅτι τὸ ἐμπορικόν, τὸ βιομηχανικὸν καὶ τὸ γεωργικὸν μέλλον τῆς

χωρᾶς των ἐκινδύνευεν ἕνεκα τοῦ πλημμελοῦς τῶν σχολείων ὀργανισμοῦ. Ὁ ἐμπορικὸς κόσμος ἐπέισθη ὅτι ἕνεκα τῆς τελείας τῶν Γερμανῶν ἐκπαίδευσέως τὰ γερμανικὰ προϊόντα κατέκλυσαν πάσας τὰς ἀγορὰς μὴ ἐξαιρουμένων μηδ' αὐτῶν τῶν ἀγγλικῶν. Οἱ γεωκτῆμονες κατείδον ὅτι δὲν δύναται νὰ διαγωνισθῶσι πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς καὶ μάλιστα τοὺς τῆς Νορμανδίας καὶ τῆς Δανίας, οἵτινες ἕνεκα τῆς τεχνικῆς ἐκπαίδευσέως, ἦν ἀρῶνται ἐκ τῶν δημοτικῶν σχολείων, κατακτώσιν ἔδαφος ἐπὶ τῶν ἀγορῶν παλοῦντες εὐθηνότερα τὰ προϊόντα των οἱ Ἄγγλοι. Ἐπεισθήσαν τέλος οἱ φορολογούμενοι Ἄγγλοι ὅτι ὡς ἔχουσι συμφέρον νὰ συνεισφέρωσι πρὸς ναυπήγησιν θωρηκτικῶν καὶ πρὸς διοργανώσιν τοῦ στρατοῦ, ἵνα ἀμύνωνται κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τὸ αὐτὸ καὶ μείζον συμφέρον ἔχουσι νὰ χορηγήσωσιν εἰς τὰ τέκνα των τοιαύτην ἐκπαίδευσιν, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτὰ ἱκανὰ εἰς τὸν παγκόσμιον ἐμπορικὸν συναγωνισμόν.

Ἐπὶ τῇ βάσει λοιπὸν τοῦ κοινού συμφέροντος ἤρξατο ἡ συζήτησις περὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων καὶ ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ καὶ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ καὶ ἐν τοῖς συλλόγοις, παρεβλήθη τὸ ἐκπαιδευτικὸν τῆς Ἀγγλίας σύστημα πρὸς τὸ τῶν ἄλλων κρατῶν καὶ ἐκ τῆς παραβολῆς ταύτης κατεδείχθησαν σαφέστερον τὰ ἐλαττώματά του. Καὶ οὕτως ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατέληξαν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ μορφώσωσι σύστημα ἐκπαίδευσέως ἐνιαίου καὶ ὄντως ἐθνικὸν ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην τοῦ κράτους διοίκησιν.

Μέχρι τινός τὸ κράτος δὲν παρεῖχεν εἰς τὸν λαόν τὴν ἐκπαίδευσιν. Σχολεῖα δημόσια δὲν ὑφίσταντο ἀλλὰ μόνον ἰδιωτικά. Ἐκαστος ἰδιώτης ἠδύνατο νὰ ἰδρύσῃ σχολεῖον ἐλευθέρως. Τὸ κράτος ἐνεθάρρυνε μόνον τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν ἐπερχόμενον ἀρωγὸν χρηματικῶς. Καὶ ἡ χρηματικὴ αὕτη συνδρομὴ ἐδίδετο μετὰ τὰς ἐξετάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐνηργούοντο ἐνώπιον ἐπιθεωρητῶν πεμπόμενων εἰς τὰ ἰδιωτικά σχολεῖα ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ σήμερον ἐπὶ χορηγοῦνται τοιαῦτα συνδρομαὶ εἰς τὰ ἰδιωτικά σχολεῖα κατὰ πρότασιν τοῦ οἰκείου ἐπιθεωρητοῦ, ὅστις ὑποχρεοῦται νὰ ἐπισκέπτηται ταῦτα δις κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ἔτους.

Καὶ ταῦτα μὲν συνέβαινον μέχρι τοῦ 1870. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου τὸ κράτος ἐπιθυμοῦν νὰ διαδώσῃ τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν εὐρύτερον εἰς τὸν ἀγγλικὸν λαόν δὲν περιορίζεται εἰς τὴν προρρηθεῖσαν συνδρομὴν εἰς τὰ ὑφιστάμενα καὶ λειτουργοῦντα ἰδιωτικά σχολεῖα, ἀλλὰ παρέσχε διὰ νέου νόμου τὰ μέσα καὶ πρὸς ἱδρῶσιν σχολείου ἐκεῖ ὅπου τοιαῦτα ἐλλείπουσι. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον, ἐὰν ἐν χωρίῳ τινὶ τοῦ βασι-

λείου δὲν ἰδρύθη ἰδιωτικὸν σχολεῖον, ἐκλέγεται ἐν αὐτῷ ὑπὸ τῶν φορολογουμένων πολιτῶν τοῦ χωρίου ἐπιτροπεία, ἣτις φροντίζει περὶ ἰδρύσεως σχολείων καὶ περὶ τῆς διοικήσεως αὐτῶν. Ἡ ἐπιτροπεία αὕτη εἰσπράττει ἐκ τῆς σχολικῆς περιφερείας τοὺς ὠρισμένους σχολικοὺς φόρους, οὓς ἀπαρτᾷ πρὸς συντήρησιν τῶν ἰδρυθέντων σχολείων.

Ἐν τοῖς σχολείοις τούτοις, τὰ ὅποια ἐξαρτῶνται πάντα ἐκ τῆς ῥηθείσης ἐπιτροπείας, ἡ διδασκαλία θρησκευτικῶν μαθημάτων κατηχητικῶς ἀπαγορεύεται. Τὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν δὲν εἶνε ὑποχρεωτικὸν εἰς τοὺς μαθητάς· διὸ ἐν τῷ προγράμματι ἡ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν ὀρίζεται ἢ τὴν πρώτην ὥραν ἢ τὴν τελευταίαν ἵνα δύνανται νὰ ἀποχωρῶσιν οἱ μαθηταί, χωρὶς νὰ χάνωσιν ἄλλα μαθήματα. Πάντα λοιπὸν τὰ σχολεῖα τὰ ἐκ τῶν ῥηθεισῶν ἐπιτροπῶν ἐξαρτώμενα καὶ τὰ ἰδιωτικά, ἐὰν τηρῶσι τοὺς προδιαγραφέντας ὅρους, θεωροῦνται δημόσια σχολεῖα καὶ δικαιούνται νὰ ζητῶσι τὴν συνδρομὴν τοῦ κράτους.

Ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσίς εἶνε ὑποχρεωτικὴ εἰς τοὺς παῖδας τοὺς ἄγοντας ἡλικίαν ἀπὸ τοῦ πέμπτου μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου ἔτους. Καὶ πρότερον μὲν οἱ φοιτῶντες μαθηταί κατέβαλλον διδάκτρα. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1891 ἐψηφίσθη νόμος καθ' ὃν ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσίς παρέχεται δωρεάν, χορηγουμένης ἀποζημιώσεως ὑπὸ τοῦ κράτους ἴσης πρὸς τὰ τέως καταβαλλόμενα διδάκτρα εἰς πάντα τὰ σχολεῖα, τὰ ὅποια θὰ ἐδήλουν ὅτι δέχονται μαθητὰς ἀμισθί. Καὶ οὕτως, εἰ καὶ οἱ διευθυνταὶ τῶν σχολείων καὶ αἱ διοικοῦσαι ἐπιτροπαὶ εἶνε ἐλεύθεραι νὰ συμμορφωθῶσιν ἢ μὴ πρὸς τὸν νόμον τὸν θεσπίσαντα τὴν δωρεάν παροχὴν τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως, ὅμως τὰ διδάκτρα σχεδὸν πανταχοῦ κατηργήθησαν, ἀναπληρωθέντα διὰ τῆς εἰσφορᾶς τοῦ δημοσίου ταμείου.

Ὁ νόμος λοιπὸν τοῦ 1870 παραβαλλόμενος πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἰσχύοντες ἐσημείωσε βήμα σπουδαῖον προόδου εἰς τὴν στοιχειώδη τῆς Ἀγγλίας ἐκπαίδευσιν. Διότι καὶ πληρέστερος εἶνε καὶ μάλιστα καθώρισεν ἀρχὰς τινὰς, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν δύναται σήμερον νὰ νοηθῆ δημοτικὴ ἐκπαίδευσίς, τουτέστι τὴν ὑποχρεωτικὴν φοίτησιν καὶ τὴν δωρεάν παροχὴν τῆς διδασκαλίας καὶ τὸ προαιρετικὸν τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων. Ἀλλὰ καὶ ὁ νόμος οὗτος ἐνέχει ἐλαττώματα, διότι δὲν καθώρισε κατηγορηματικῶς τὰς προρρηθείσας διατάξεις.

Ἡ καταβολὴ π.χ. διδάκτρων δὲν ἀπηγορεύθη ἀπολύτως, ἐνῶ ἐπρεπε νὰ προηγηθῆ ἡ διάταξις αὕτη τῆς περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως. Καὶ ἐπειδὴ εἰσέτι ὑπάρχουσιν ἐνιαχοῦ σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια οἱ φοιτῶντες ὑποχρεοῦνται ὑπὸ τῶν διδα-

σκάλων ἢ ὑπὸ τῶν ἐπιτροπειῶν νὰ πληρώνωσι διδάκτρα, ἡ φοίτησις δὲν εἶνε τοσοῦτον κοινὴ ὅσον ἠλπίζετο. Εἶνε ὅμως ἀληθές ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτῶντων μαθητῶν ἠυξήθη κατὰ πολὺ ἀπὸ τοῦ 1874. Διότι ἐνῶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μετὰ 100 μαθητῶν ἀγόντων τὴν σχολικὴν ἡλικίαν οἱ τακτικῶς φοιτῶντες ἀνήρχοντο κατὰ μέσον ὄρον εἰς 67, κατὰ τὸ 1897 ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἀνεβιβάσθη εἰς 81. Ἀλλὰ καὶ παρὰ πάντα ταῦτα ἡ φοίτησις δὲν εἶνε ἐπαρκής. Ἐν Λονδίῳ 145 χιλιάδες παῖδες φοιτῶσιν ἀτάκτως, 100 δὲ χιλιάδες δὲν φοιτῶσι παντάπασι.

Πρὸς περιστολὴν τοῦ κακοῦ τούτου πρῶτον μὲν ἠυξήθη τὸ εἰς τοὺς πατέρας ἐπιβαλλόμενον πρόστιμον ἀπὸ πέντε σελινίων εἰς εἴκοσι καὶ δευτέρον ὠρίσθη νὰ ἀπαλλάττονται οἱ παῖδες τῆς περαιτέρω φοιτήσεως κατὰ τὸ δέκατον τρίτον ἔτος τῆς ἡλικίας των, ἐὰν παρουσιάζωσι πιστοποιητικὸν τακτικῆς μέχρι τοῦ ἔτους τούτου φοιτήσεως.

Διὰ τοῦ ψηφισθέντος τέλους νόμου κατὰ τὸ 1900 τιμωροῦνται μὲ πρόστιμον 40 σελινίων οἱ καταστηματαρχαὶ οἱ ἐμποδίζοντες τοὺς ὑπηρετάς των νὰ φοιτῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα. Διὰ τὰ τυφλά παιδιὰ, τὰ βωβὰ, τὰ ἐπιληπτικὰ καὶ τὰ ἀνάπηρα τὸν νοῦν ἡ φοίτησις εἶνε ὑποχρεωτικὴ μέχρι τοῦ 16ου ἔτους τῆς ἡλικίας των.

Κατὰ τὸ ἔτος 1898 ἐψηφίσθη νόμος ἐπαυξάνων τὰ χορηγούμενα εἰς τὰ σχολεῖα ὑπὸ τοῦ κράτους ποσὰ καὶ προβλέπων περὶ ἰδρύσεως διδασκαλείων. Κατὰ τὸν νόμον τούτον τὰ κατὰ τὸ ἔτος 1898 καταβληθέντα ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου ὑπὲρ τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως ἀνήλθον εἰς 212 ἑκατομμύρια φρ. χρυσᾶ.

Μέχρι τοῦ 1890 δημόσια διδασκαλεῖα πρὸς μὲρῶσιν δημοδιδασκάλων δὲν ὑπῆρχον. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἰδρύθησαν διδασκαλεῖα τινὰ προσωρηγημένα εἰς τι πανεπιστήμιον ἢ γυμνάσιον ὑπαγόμενα ὑπὸ ἐποπτείας ἐπιτοπίου τινὸς ἐπιτροπείας, ἡ ὁποία καθήκον ἔχει νὰ ἐπαγρυπνῆ ἐπὶ τῆς μορφώσεως τῶν μαθητῶν καὶ τῆς τακτικῆς αὐτῶν φοιτήσεως.

Ἀλλὰ τὰ ἰδρυθέντα διδασκαλεῖα εἶνε ἀνεπαρκῆ πρὸς πληρῶσιν τῶν ἀναγκῶν τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσως καὶ διὰ τοῦτο τὸ πλεῖστον τοῦ ὑπηρετοῦντος καὶ σήμερον προσωπικοῦ ἀποτελεῖται ἐκ διδασκάλων μὴ τυχόντων παιδεύσεως συστηματικῆς καὶ ὁμοιομόρφου. Οἱ σήμερον ὑπηρετοῦντες διδάσκαλοι καταλέγονται εἰς τὰς ἐπομένους τάξεις ἔχοντες τὰ ἑξῆς προσόντα:

1) Πρώτη τάξις δημοδιδασκάλων εἶνε ἡ τῶν ἀποφοιτησάντων ἐκ τινος ἰδιωτικοῦ διδασκαλείου. Οἱ δημοδιδασκαλοὶ οὗτοι ἀποτελοῦντες τὸ τρίτον

τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ καὶ φέροντες πτυχίον δημοδιδασκαλικὸν εἶνε οἱ ἀριστοί.

2) Δευτέρα τάξις, ἀποτελοῦσα τὸ πέμπτον τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν δημοδιδασκάλων, εἶνε ἡ τῶν φοιτησάντων μὲν εἰς τι ἰδιωτικὸν διδασκαλεῖον καὶ φερόντων ἀποδεικτικὸν τῶν σπουδῶν των ἀλλὰ μὴ λαβόντων πτυχίον. Οἱ διδάσκαλοι οὗτοι λαμβάνουσι τὸ πτυχίον μετὰ διετῆ εὐδόκιμον ὑπηρεσίαν προτάσει τοῦ γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ δις γιγνόμενη.

3) Τρίτη τάξις εἶνε ἡ τῶν διδασκαλισσῶν. Αἱ διδασκάλισσαι, αἱ ὁποῖαι δέον νὰ ἔχωσι συμπλήρωσιν τοῦλάχιστον τὸ 18ον ἔτος τῆς ἡλικίας των, κατ' ἀρχὰς ἦσαν προωρισμένας ὡς πρωτόσχολοι εἰς τὰ νηπιαγωγεῖα καὶ εἰς τὰ μικτὰ σχολεῖα· βραδύτερον ὅμως ἀνεγνωρίσθησαν βοηθοὶ τῶν διδασκάλων ἵνα διδάσκωσιν εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις καὶ τῶν σχολείων τῶν ἀρρένων. Αἱ διδασκάλισσαι αὗται οὔτε ἐπιστημονικὴν οὔτε διδακτικὴν μόρφωσιν ἔχουσι καὶ διὰ τοῦτο ὀλίγης ὑπολήψεως ἀπολαοῦσι καὶ παρὰ τῶν παιδαγωγικῶν ἀνδρῶν καὶ παρὰ τῶν διδασκάλων. Καὶ ὅμως ἀνεγνωρίσθησαν ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ κράτους κατὰ τὸ 1890 διὰ νόμου. Ὁ ἀριθμὸς δὲ αὐτῶν τοσοῦτον ἠυξήθη, ὥστε, ἐνῶ κατὰ τὸ 1870 ὁ ἀριθμὸς τῶν διδασκάλων ὑπερέβαινε τὸν τῶν διδασκαλισσῶν, σήμερον ἀριθμοῦνται διδάσκαλοι μὲν 27000 διδασκάλισσαι δὲ 71000.

4) Τετάρτη τάξις εἶνε ἡ τῶν μαθητευομένων διδασκάλων. Οὗτοι, βοηθοῦντες τοὺς κυρίως διδασκάλους εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων ὡς πρωτόσχολοι διδάσκοντες συγχρόνως καθ' ὥρας ἰδιαιτέρας, λαμβάνοντες καὶ μικρὸν τινα μισθὸν μέχρι 400 φράγκων ἐτησίως. Ἡ μαθητεία των διαρκεῖ ἐπὶ τετραετίαν, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 15ου μέχρι τοῦ 19ου ἔτους τῆς ἡλικίας των. Ἡ τάξις τῶν διδασκάλων τούτων πρό τινων ἐτῶν ἦτο ἡ πολυαριθμοτάτη πασῶν, ἀλλ' ἤδη οὐσιωδῶς ἀραιούται, διότι κατενοήθη ὅτι οὐδεμίαν ὠφέλειαν δύνανται νὰ παράσχωσιν εἰς τὸ σχολεῖον, ἀφ' οὗ οὗτοι εἶνε μᾶλλον μαθηταὶ ἢ διδάσκαλοι, ἀνεκτοὶ γενόμενοι ἰδίως διὰ λόγους οἰκονομίας.

Παρὰ πᾶν ὅμως τὸ προεκτεθὲν ψηφιδωτῶν τῶν διδασκάλων ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑφισταμένων θεωρεῖται ἀνεπαρκής.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπηρετοῦντες δὲν εἶνε ὑπ' οὐδενὸς νόμου ἠσφαλισμένοι. Διορίζονται καὶ παύονται τῆ ἀυθαίρετῳ ἀποφάσει τῶν διοικουσῶν τὰ σχολεῖα ἐπιτροπειῶν, τῆς κυβερνήσεως μὴ ἀναμιγνυομένης παντάπασι εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, διότι μέχρι τοῦ 1898 δὲν ἀνεγνώριζε τὸ ἀγγλικὸν κράτος τοὺς διδασκάλους τοῦ ὡς δημοσίου ὑπαλλήλους. Κατὰ τὸ προρρηθὲν ὅμως ἔτος τῆ ἐπιμόνω ἀπαιτήσεϊ τοῦ αἰθνικοῦ συνδέσμου τῶν

διδασκάλων» ἐψηφίσθη νόμος, καθ' ὃν οὗτοι ἀναγνωρίζονται ὡς δημόσιοι ὑπάλληλοι.

Πρὸς τούτους ἐν ἔτει 1898 ἐδημοσιεύθη νόμος κανονίζων τὰ τῆς συντάξεως αὐτῶν. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον οἱ μὲν διδάσκαλοι ὑποχρεοῦνται νὰ εἰσφέρωσι κατ' ἔτος χάριν τῆς συντάξεώς των λίρας τρεῖς, αἱ δὲ διδασκάλισσαι λίρας δύο. Δικαίωμα συντάξεως ἔχουσι μετὰ ὑπηρεσίαν ἐνὸς καὶ εἴκοσι ἐτῶν καὶ οἱ μὴ διδάσκαλοι λαμβάνοντες ἐτησίως ὡς σύνταξιν λιρ. 46, αἱ δὲ διδασκάλισσαι λιρ. 23. Δι' ἕκαστον δ' ἐπὶ πλέον ἔτος ὑπηρεσίας ἡ σύνταξις αὐξάνεται ἐτησίως κατὰ 10 σελίνια. Ὡστε μετὰ 45ετῆ ὑπηρεσίαν, μεθ' ἣν κατὰ τὸν νόμον οφείλει νὰ ἀποχωρήσῃ ὁ διδάσκαλος, ἡ σύνταξις τῶν μὲν ἀρρένων ἀνέρχεται εἰς λίρας 68, ἐτησίως, τῶν δὲ θηλέων εἰς λιρ. 45. Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ μισθὸς τῶν μὴ διδασκάλων ἀνέρχεται σήμερον κατὰ μέσον ὄρον εἰς λιρ. 121 ἐτησίως, τῶν δὲ διδασκαλισσῶν εἰς λιρ. 80.

Ἐπίσης ἐπιτρέπεται ἡ ἀπονομὴ συντάξεως εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ εἰς τὰς διδασκάλισσας καὶ μετὰ δεκαετῆ μόνον ὑπηρεσίαν, ἐὰν οὗτοι κατέστησαν ἀνίκανοι περὶ τὸ διδάσκειν ἕνεκα νόσου ἢ ἐὰν ἐπαθον, ὡς σήμερον λέγομεν, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ. Ἡ σύνταξις αὕτη δὲν ὑπερβαίνει τὰς 20 λίρας διὰ τοὺς διδασκάλους καὶ τὰς 15 διὰ τὰς διδασκάλισσας.

Διὰ τοῦ νόμου λοιπὸν τούτου περὶ τῆς συντάξεως τρανωῶς ἐκὼηλοῦται σήμερον ἡ πρόνοια τοῦ ἀγγλικῆς κράτους ὑπὲρ τῶν διδασκάλων. Ἐὰν μάλιστα ἀποφασισθῆ νὰ διορίζωνται καὶ νὰ μισθοδοτῶνται οἱ διδάσκαλοι ὑπὸ τοῦ κράτους, τότε ἡ πολιτεία θὰ ἀναλάβῃ τὸν κλάδον τοῦτον τελείως ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς.

Ὡς πρὸς τὴν σύνταξιν τῶν προγραμμάτων καὶ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐπιδείκνυται πλείονα πρόνοιαν σήμερον ἢ ἄλλοτε. Κατ' ἔτος π. χ. δημοσιεύονται λεπτομερῆ ἀναλυτικὰ προγράμματα τῶν μαθημάτων· οἱ ἐπιθεωρηταὶ ἐπισκεπτόμενοι τὰ σχολεῖα ὑποχρεοῦνται νὰ ὑποβάλλωσιν ἐκθέσεις περὶ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ποιῶν τῆς γινομένης διδασκαλίας. Ἀλλ' ἐνοεῖται ὅτι δὲν ἐπιδιώκει τὸ κράτος ὁμοιόμορφον πανταχοῦ παιδευσιν, διότι τοῦτο ἀντίκειται πρὸς τὰς ἐξῆς τοῦ ἀγγλικῆς λαοῦ. Ἡ παιδευσίς βυθιμίζεται ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῶν σχολικῶν περιφερειῶν, προτιμωμένης τῆς πρακτικῆς.

Τὰ δημοσιεύμενα ὅμως προγράμματα, καίπερ λεπτομερῆ, στεροῦνται ἐνόητος μὴ διαπνεόμενα ὑπὸ φιλοσοφικοῦ πνεύματος.

Οἱ παιδαγωγικὶ ἀνδρες τῆς Ἀγγλίας οἱ ἐπιδιόκοντες τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς διδασκαλίας εἶνε

διηρημένα εις δύο στρατόπεδα. Καί τὸ μὲν ἐν ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀναμόρφωσις τοῦ σχολείου δέον νὰ συντελεσθῇ βίτικῶς ἐφαρμοζομένου συστήματος ὅπερ μετ' ἐπισταμένην μελέτην ἤθελε κριθῆ τὸ ἄριστον· τὸ δ' ἕτερον φρονεῖ ὅτι εἰς τὸ ὑπάρχον σύστημα πρέπει νὰ ἐπενεχθῶσιν αἱ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀναγκαῖαι μεταρρυθμίσεις. Καί ὑπὲρ μὲν τῆς πρώτης γνώμης κλίνει μεγάλη μερὶς τῶν φιλελευθέρων, ὑπὲρ δὲ τῆς δευτέρας τὸ πλεῖστον τοῦ ἀγγλικοῦ δημοσίου.

Ὅτι δὲ σύστημα δὲν ὑπάρχει οὐδὲν καταδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οὐδεὶς νόμος ἐχάραξε τὰ ὅρια τῆς δημοτικῆς ἀπὸ τῶν τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως ὀνομάζονται ἐν Ἀγγλίᾳ γενικῶς πάντα τὰ παρέχοντα ἀφρονωτέραν καὶ ἀδρότεραν παιδευσιν τῶν τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως εἴτε φιλολογικῆν εἴτε τεχνικῆν. Δι' ὃ πολλοὶ γονεῖς ἀγνοοῦσι πῶς νὰ κατατάξωσι τοὺς παῖδάς των ἀποφειτῶντας ἐκ τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Τὴν κατάστασιν ταύτην ἀναγνωρίζοντες οἱ παιδαγωγικοὶ ἄνδρες καὶ ἀποκαλοῦντες χαώδη καὶ συγκεχυμένην, φρονούντες δ' ὅτι οὐκ ὀλίγον βλάπτει τὸ γόητρον τῶν Ἀγγλῶν ἐν τῷ ἐμπορικῷ κόσμῳ ἀξιοῦσι παρὰ τῆς Κυβερνήσεως νὰ καθιερωσῆ σύστημα διδασκαλίας καὶ νὰ καθορισθῇ ἀκριβῶς τὰ ὅρια ἐκάστης βαθμίδος τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Παραθέτομεν ἐνταῦθα περίληψιν τοῦ κατὰ τὸ 1900 καθορισθέντος προγράμματος ἐν τοῖς δημοτικαῖς σχολείοις.

Μαθήματα κατὰ τοῦτο διδασκόμενα εἶνε ἡ Ἀγγλικὴ γλῶσσα, ἡ ἀριθμητικὴ, ἡ ἰχνογραφία διὰ τὰ ἄρρενα, ἡ ραπτικὴ διὰ τὰ θήλεα, πραγματογνωστικὰ μαθήματα ἐκ τῆς γεωγραφίας, ἱστορίας καὶ τῶν πραγμάτων τῆς κοινῆς χρήσεως, φθικὴ καὶ διάφοροι ἀσκήσεις. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ μαθήματα ὀρίζονται γενικῶς εἰς πάντα τὰ δημοτικά σχολεῖα. Τὸ πρόγραμμα ὅμως παρέχει τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς ἐπιθεωρητὰς νὰ παραλείπωσιν οἰονδήποτε ἐκ τῶν μαθημάτων τούτων, ἐὰν ἤθελον κρίνῃ τὴν παράλειψιν ἀναγκαίαν.

Ἀλλὰ πλὴν τούτων ὀρίζονται καὶ ἄλλα μαθήματα ἐν ἡ πλεῖστα τῶν ὁποίων διδάσκονται ἀναλόγως τῶν τοπικῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν μέσων τῶν ὑπὸ τοῦ σχολείου διατιθεμένων. Ταῦτα εἶνε· ἀλγεβρα, γεωμετρία, γεωδαισία, μηχανικὴ, χημεία, φυσικὴ, ζωολογία, υγιεινὴ, φυτολογία, ἀρχαὶ γεωργίας, κηπουρικὴ, ναυτιλία λατινικά, γαλλικά, γερμανικά, διπλογραφία, στενογραφία, οἰκιακὴ οἰκονομία. Διὰ τὰ θήλεα μαγειρικὴ, πλυντικὴ, γαλακτοκομία, οἰκουρικὴ, καὶ διὰ τὰ ἄρρενα χειροτεχνία.

* *

Ἡ ἑλλείψις αὕτη τοῦ συστήματος προέρχεται πρὸς τοὺς ἄλλοις καὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐνότητος

περὶ τὴν διοίκησιν τῶν σχολείων. Μέχρι τοῦ 1898 Ὑπουργεῖον Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἀγγλίᾳ, ἀκριβῶς εἶπεῖν, δὲν ὑπῆρχεν ἀλλὰ τμήματα ἐκπαιδευτικὰ αὐθυπόστατα, κειχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἐγκαθιδρυμένα ἐν διαφόροις οἰκοδομήμασι. Κατὰ τὸ 1898 ἐψηφίσθη νόμος, καθ' ὃν συνεστάθη Ὑπουργεῖον Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως περιλαβὼν τὰ ἐξῆς τρία τμήματα 1) τὸ τμήμα τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως, 2) τὸ τμήμα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ 3) τὸ τμήμα τῆς τεχνικῆς ἐκπαιδεύσεως, τῆς ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως μὴ ὑπαχθείσης ὑπ' αὐτό. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Ὑπουργείου τούτου ἡ δικαιοδοσία δὲν ἐπεκτείνεται εἰς πάσας τὰς χώρας τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Οὐαλίαν.

* *

Οὕτω τὸ κράτος ἀναλαμβάνον βαθμηδὸν τὴν ἐκπαίδευσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν του αἶρει τὰς ἀνωμαλίας τὰς τέως εἰς αὐτὴν ὑφισταμένης ἀποκαθιστῶν τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀρμονίαν εἰς τὸ σχολεῖα. Σημειωθήτω τέλος ὅτι, ἐνῶ κατὰ τὸ ἔτος 1870 τὸ δημοσίον ταμεῖον κατέβαλλε μόνον τὸ τρίτον τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν δαπανῶν, σήμερον καταβάλλει τὰ τρία πέμπτα.

—M—

EINE ANTAΞION TOY KOΠΟΥ TO ZHN ;

[Κατὰ τὸν φιλόσοφον Bridel.]

Ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται κλαίων. Ἐκ τούτου ὀρμώμενος ἀρχαῖός τις ποιητῆς μελαγχολικός, ὁ Δουκράτης, ἀπεράνη, ὅτι ὁ ἀνθρώπινος βίος εἶνε ἀξιοθρήνητος, καὶ ὅτι τὸ νεογνὸν ἐγκαινίζον αὐτὸν διὰ δακρύων προαγγέλλει ὅλας τὰς ἀθλιότητας, αἱ ὁποῖαι τὸ περιμένουσι. Ἡ γνώμη βεβαίως αὕτη εἶνε μᾶλλον ποιητικὴ ἢ πραγματικὴ, καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκλάβωμεν ὡς ἐκτιμητὴν τοῦ βίου ὃν, τὸ ὅποιον διατελεῖ ἐν πλήρει ἀγνοίᾳ τούτου. Ἴνα μάθωμεν ὃ, τι πρέπει νὰ κρίνωμεν περὶ τοῦ βίου, πρέπει νὰ ἀποταθῶμεν μᾶλλον εἰς τοὺς ἐπιδοθέντας εἰς βαθείας περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου μελέτας καὶ νὰ συγκρίνωμεν τὰς περὶ τούτου ιδέας αὐτῶν.

Πρῶτον στοιχεῖον πρὸς ἐξέτασιν ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι εἶνε ἡ σχετικὴ ποσότης τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν, τὰ ὁποῖα συναντᾷ ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ βίου, καὶ ἡ ἀναλογία, τὴν ὁποίαν τηροῦσιν ἐν τούτῳ αἱ λυπαὶ καὶ αἱ χαραί. Τί ἀποφαινόμεθα περὶ τούτου οἱ φιλόσοφοι; Ὅπως περὶ τοσούτων ἄλλων ἀντικειμένων,

οὕτω καὶ περὶ τούτου παντάπασιν δὲν συμφωνοῦσι. Μία τῶν παλαιστέρων ἀναμνήσεων τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας ἀναφέρεται εἰς δύο εἰκόνας, τὰς ὁποίας ἐβλεπον ἐν τινὶ βιβλίῳ, ὅπερ μεθ' ὅλην του τὴν ἐκ τοῦ χρόνου φθορὰν μοὶ ἐπέπνεε πολλὴν σεβασμὸν. Ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους ἐνός φύλλου ὑπῆρχε μορφή τις παιδρὰ καὶ γελῶσα, ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ ἄνθρωπός τις κλαίων καὶ στεναζών. Βραδύτερον, ὅπου ἔμαθον νὰ ἀναγινώσκω, ἀνέγνωσα ὁμοῦ μὲ δύο τετραστίχα συνοδεύοντα τὰς εἰκόνας τὰ ὀνόματα τοῦ Δημοκρίτου καὶ Ἡρακλείτου. Ὁ καλλιτέχνης ἠθέλησε νὰ προσωποποιήσῃ διὰ τῶν δύο τούτων Ἑλλήνων φιλοσόφων τὰς δύο ἀντιθέτους γνώμας τῶν αἰσιοδόξων, τῶν εὐμενῶς κρινόντων περὶ τοῦ βίου, καὶ τῶν ἀπαισιοδόξων, τῶν παριστατόντων μέλινα τούτου. Ἄς δώσωμεν λοιπὸν τὸν λόγον εἰς τούτους τοὺς δύο, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν αἰσιοδόξων.

A.

Ἀληθῶς εἶπεῖν, ἡ αἰσιοδοξία δὲν εἶνε δοξασία πρὸ παντός ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀξίαν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἀλλὰ θεωρία ἀφορώσα τὴν τελειότητα τοῦ σύμπαντος. Ὁρμωμένη ἡ σχολὴ αὕτη τῶν αἰσιοδόξων ἐκ τῆς ιδέας, ὅτι ὁ Θεός, πάνσοφος ὢν καὶ πανάγαθος, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργήσῃ εἰ μὴ ἐξοχόν τι, διακηρύττει ὅτι τοιοῦτος, οἷος ὑπάρχει ὁ κόσμος, εἶνε βεβαίως ὁ κάλλιστος τῶν δυνατῶν κόσμων. Βλέπει τις ὅτι ἡ θεωρία αὕτη θὰ ἠδύνατο ἐν ἀνάγκῃ νὰ συμβιβασθῇ μετὰ τινος ἐκτιμήσεως ἐλάχιστα εὐνοϊκῆς τῆς τύχης τῶν ἀνθρωπίνων· διότι θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι ἐκρίθη ἀναγκαῖον πρὸς κρείττονα διοργανώσιν τοῦ κόσμου ἐν τῷ συνόλω του νὰ στέρξῃ τὸ ἡμέτερον γένος εἰς μέρισμα ἀρκούντως ἄθλιον, καθὼς συμβαίνει πολλάκις εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, ὥστε τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον τμήμα ἐνός μεγάρου νὰ εἶνε ἀνάγκη νὰ θυσιασθῇ ὀλίγον, ἵνα μὴ παραβλάψῃ τὰς καλλονὰς τοῦ γενικοῦ σχεδίου. Πολλοὶ φιλόσοφοι παρατηροῦσι τούτο, καὶ μολοντί ὁ ἡμέτερος βίος δύναται νὰ ἔχῃ ἀξίαν καθ' ἑαυτὸν ἀσχέτως πρὸς τὸ σύμπαν, προσπαθοῦσι νὰ μᾶς παραμυθῶσιν καὶ παιδρῶνως διατεινόμενοι, ὅτι ὁ βίος κέκτηται τὴν δηλωθεῖσαν θέσιν του ἐν τῷ συνόλω, καὶ ὅτι συντελεῖ οὗτος τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰς τὴν τελειότητα τοῦ μεγάλου καθολικοῦ οἰκοδομήματος.

Πλεῖστοι ὅμως ὑπεστήρηξαν ὅτι ὁ κόσμος εἶνε τὸ δυνατόν κάλλιστον οὐχὶ μόνον καθ' ἑαυτὸν ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὅστις εἶνε τὸ κέντρον καὶ ὁ σκοπὸς αὐτοῦ· τὰ πάντα εἰσὶ διατεταγμένα καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν τοῦ γένους ἡμῶν. Τὸ σύμπαν, λέγει τις ἐξ αὐτῶν, ὁ Οὐδύφιος, τοῦ ὁποῦ ἡ ἐπιρροὴ ὑπῆρξεν ἄπειρος ἐν Γερμανίᾳ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18. αἰῶνος, τὸ σύμπαν

εἶνε «τὸ σύνολον μέσων συνηρμοσμένων ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ παρέχωσιν ἡμῖν πᾶν ὅ,τι ἀπαιτοῦσιν αἱ ἀνάγκαι ἡμῶν, ἡ ἄνεσις καὶ ἡ τέρψις». Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ μαθηταὶ του ἐπιδιδώκουσι τὴν ἀπόδειξιν τῆς θεωρίας ταύτης μέχρι τῶν πλέον παραδόξων λεπτομερειῶν.

«Ἴδετε, λέγουσι, τὸν θαυμάσιον ὄργανισμὸν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, καὶ παρατηρήσατε πόσον ὠφέλιμος εἶνε ἡ νύξ οὐχὶ μόνον πρὸς ἀνάπαισιν τοῦ κεκμηκότος σώματος ἀλλὰ καὶ πρὸς διευκόλυνσιν ἐργασιῶν τινῶν, οἷον τῆς ἀλιείας». Τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι αἱ τοιαῦται θεωρίαι τῶν αἰσιοδόξων καταντῶσι παράλογοι καὶ γελοῖαι. Ἡ φύσις αὕτη τοῦ διακρίνειν πανταχοῦ ἀρμονίας προνοητικῆς, ἡ βροπὴ αὕτη τοῦ ἐκτιμᾶν τὴν ἀξίαν τῶν πραγμάτων ἐκ τῶν ὅλως ἀσημάντων αὐτῶν ἀπόψεων, καὶ τοῦ φαντάζεσθαι τὸν Δημιουργὸν ἐνεργούντα ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν τοῦ χαμπερπεστέρου εἶδους, ταῦτα πάντα κατασυντρίβονται οὐχὶ μόνον ἀπέναντι τῆς πείρας ἀλλὰ καὶ τῆς λογικῆς σκέψεως τοῦ κοινοτέρου πνεύματος.

Ὁ θέλων νὰ κρίνῃ μετ' εὐθύτητος περὶ αἰσιοδοξίας δὲν πρέπει νὰ ζητήσῃ ταύτην εἰς τὰς μικρολόγους καὶ μικροπρεπεῖς υπερβολὰς, ἀλλ' εἰς τινὰ τῶν μεγαλοφυῶν ὑπερασπιστῶν αὐτῆς, οἷον εἰς τὸν Μαλεγβράγγιον ἢ Λεϊβνίτιον. Ὁ τελευταῖος οὗτος οὐδὲν ὀλίγον διατεινέται ὅτι εἰς τὸ σύμπαν τοῦτο, τὸ πράγματι κάλλιστον, τὰ πάντα ἔχουσι διακοσμηθῆ καὶ διευθετηθῆ πρὸς ὄφελος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἰκανοποιῇ οὗτος τὰς ὀρέξεις καὶ ἐπιθυμίας του, ἀλλ' ὅτι ὁ Δημιουργὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἰσορροπίαν τοῦ σύμπαντος τῆς δημιουργίας καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν καὶ ἀποκλειστικὴν εὐδαιμονίαν τούτου ἢ ἐκεῖνου τῶν ἐπιγείων καὶ οὐρανίων δημιουργημάτων. Παραβάλλει δὲ τὸ σύμπαν πρὸς βασιλείαν, τοῦ ὁποῦ ἕκαστον τῶν δημιουργημάτων ἀποτελοῦσι τὰς ἐπαρχίας, ἐπομένως, προσθέτει, ἡ ἀνθρωπότης, ἡ ἀποτελοῦσα μίαν τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ βασιλείου, δὲν ἔχει νὰ παραπονήται διὰ τὴν τύχην της, καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἀνθρώπινος βίος ἔχει καλῶς. «Ἐὰν μὴ εἴχομεν, λέγει, τὴν γνώσιν τῆς μελλούσης ζωῆς, νομίζω ὅτι ὀλίγοι ἄνθρωποι θὰ εὐρίσκοντο, οἱ ὁποῖοι νὰ μὴ ἡχαιοῦντο κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν τῆς παρουσίας ζωῆς νὰ ἐπαναλάβωσι ταύτην, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ διέλθωσιν ἐκ νέου διὰ τῆς αὐτῆς ἀπολαύσεως τῶν ἀγαθῶν οὐχὶ ὅμως καὶ τοῦ αὐτοῦ εἶδους. Θὰ ἡχαιοῦντο νὰ ποικίλωσι ταῦτα, χωρὶς νὰ ἀπαιτῶσι κρείσσονα κατὰστασιν ἐκεῖνης, ἐν ἡ ἐβίωσαν. Ἄλλως τε, ἐὰν συγκρίνῃ τις τὰ ἀγαθὰ καὶ κακὰ τῆς παρουσίας ζωῆς, θὰ εὕρῃ τὰ πρῶτα πολὺ περισσότερα· αἱ οἰκογενεακαὶ ἐστίαὶ καὶ τὰ τερπνὰ ἐνδιαίτηματα ἀπείρως βέβαια ὑπερ-

βαίνουνσι τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰρκτῶν καὶ τῶν νοσοκομειῶν. Ἐὰν τὸ κακὸν μᾶς προσβάλλῃ τόσον, εἶνε διότι ἀκριβῶς εἶνε ἐξαίρεσις ἐν τῷ συνόλῳ, διότι εἶνε παράβασις τοῦ κανόνος τῆς τάξεως· εἶνε, καθὼς λέγει νεώτερός τις συγγραφεὺς, ὡς νὰ βλέπῃ τις κηλῖδα ἐπὶ λευκοῦ χάρτου, ἢ νὰ διακρίνῃ κάρφος ἀχύρου μεταξὺ ἀδαμάντων».

Ποσάκις δὲν παραπονούμεθα διὰ δυστυχήματα ὄλως φαντασιώδη; καὶ εἰς πόσας ἄλλας περιστάσεις πλείστα σημαντικὰ κακὰ δὲν ἀποβαίνουσι εἰς ἡμᾶς αἰτία μεγάλων ἀγαθῶν; Ποσάκις μικρὰ τις λύπη δὲν εἶνε σωτήριος εἰδοποίησις, ὅπως ἀποφύγωμεν σοβαρὸν κίνδυνον; Ποσάκις ἐν ἐλαφρὸν κακὸν δὲν χρησιμεύει εἰς τὸ νὰ ἀπολαύσωμεν πολῦτιμα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἢ ἀπροσεξία μας θὰ ἄφινεν ἴσως νὰ παρέλθωσιν ἐπὶ ματαίῳ; Ὁμοιάζει τοῦτο πρὸς παραφωμίαν, ἣτις χρησιμεύει εἰς τὸ νὰ ἀκουσθῇ ἐκ νέου ἢ ἀρμονία· εἶνε σκιὰ λαμπρύνουσα ἐπὶ μᾶλλον τὰ χρώματα τῆς εἰκόνας· εἶνε τι ὀξύ, ὅπερ συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἐκτιμῆσωμεν περισσώτερον τὰς ἡδύτητας τοῦ ἐδέσματος. Πόσαι τέρψεις δὲν γεννῶνται ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, ὅταν ὁ ἀνθρώπος ἤξευρῃ νὰ μὴ τὰς καταστρέφῃ! τέρψις ἐκ τῆς εὐσυνειδήτου ἐργασίας, τέρψις ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας, τέρψις ἐκ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπης, τέρψις ἐκ τῆς εἰλικρινοῦς φιλίας καὶ ἐκ τῶν ἄλλων κοινωνικῶν σχέσεων, δι' ὧν πααγματοποιεῖται τὸ ἀγαθόν. Πάντα ταῦτα εἶνε διάφορα εἶδη εὐτυχίας, τῶν ὁποίων μία μόνη στιγμή θὰ ἠδύνατο ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἐπιδράσῃ πρὸς ἀντιστάθμισμα πολλῶν ὠρῶν ὀδύνης.

Συμπεραίνοντες λέγομεν, ὅτι κατὰ τὰς δοξασίας τῶν αἰσιοδόξων ὁ βίος εἶνε εὐάρεστος καὶ ἔχει ἀξίαν· τὰ ἀγαθὰ του εἶνε ἄπειρα καὶ διαρκῆ, ἐνῶ τὰ κακὰ εἶνε σχετικῶς ὀλίγα, περιορισμένα καὶ παροδικά. Δὲν πρέπει δὲ νὰ εἶνε τις ἐξ ἐκείνων τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ὀδονταλγοῦντες δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας κατὰ συνέχειαν φαντάζονται ὅτι τὸ σῦμπαν κεῖται ἐν τῇ ὀδύνῃ καὶ θὰ ἦσαν εἰτοιμοὶ νὰ ἐξαγάγωσιν ἐκ τούτου ἐν ἐπιχείρημα κατὰ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Ἐξετάσωμεν ἤδη τί λέγουσιν, ἐξ ἐναντίας, οἱ ἀπαισιοδοξοί. Δὲν εἶνε πρῶτος ὁ ἰθ' αἰῶν ὁ παραγαγὼν τοὺς ἀπαισιοδόξους. Ἐξ ἢ ἐπτὰ αἰῶνας πρὸ Χριστοῦ ὁ θεμελιωτὴς τοῦ Βουδδισμού βᾶσιν τῆς θρησκείας ἔθεσε τὴν πίστιν, ὅτι πᾶσα ὑπαρξίς ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τοῦ ἡγεμόνος μέχρι τοῦ ἐπαύτου εἶνε ἀθλία. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι, τῇ χώρᾳ τοῦ φωτός καὶ τῆς φαιδρότητος, ἢ ἀπαισιοδοξία ὑπήρξε δόγμα πίστεως ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ὁμήρου, ὅστις πιστεύει, ὅτι οἱ θεοὶ ὤρισαν νὰ ζῶσιν οἱ θνητοὶ ἐν τῇ ἀθλιότητι. Πολλαχοῦ δὲ τῶν τραγικῶν ποιητῶν ἀπαντῶσι δοξασίαν τῆς τοιαύτης ἀθλιότητος· παραλείποντες δὲ πληθὺν τοιούτων ἀπαισιοδόξων μνημονεύομεν τοῦ φιλοσόφου Ἡγησίου ἀκμάσαντος περὶ τὸ 300 π. Χ.

Οὗτος τοσαύτην διέκρινεν ἀθλιότητα ἐν τῷ κόσμῳ, ὥστε συνεβούλευε τὸ ἀποθνήσκειν· ὅθεν ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος ἠναγκάσθη νὰ κλείσῃ τὴν σχολὴν του, διότι οἱ αὐτόχειρες τότε ἐπολλαπλασιάσθησαν εἰς βαθμὸν καταπληκτικόν.

Κατὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν παριστάμεθα εἰς νέαν ἐκρηξίν ἀπαισιοδοξίας. Περιορίζομαι νὰ ἀναφέρω τρεῖς μόνον ἐκ τῶν ἐκπροσωπούμενων αὐτῆν, τοὺς ἐξοχωτέρους. Ἐν πρώτοις ὁ Λεοπάρδης ποιητὴς μᾶλλον ἢ φιλόσοφος, ὁ ἐμπνευσμένος ἀιδοῦς τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἰταλίας, ἀφῆκε συλλογὴν μικρῶν πραγματειῶν, αἵτινες γέμουσι τῆς πικροτέρας ἀπαισιοδοξίας καὶ τῆς ζοφερωτέρας μισανθρωπίας. «Ἡ ἀλήθεια, λέγει, εἶνε τοσοῦτον οἰκτρὰ καὶ ἀντιπαθητικὴ, ὥστε, ἵνα ἐνεργήσῃ τις ἀποτελεσματικῶς εἰς πᾶσαν περίστασιν, ἔχει ἀνάγκην ἀπάτης καὶ δόλου... Οἱ ἄνθρωποι ἀγαπῶσι νὰ πιστεύωσιν, ὅτι ἐγένοντο κακοὶ ἐκ συμβεβηκότος, ἀλλ' εἶνε τοιοῦτοι ἐκ φύσεως... Μόνον οἱ ἡλίθιοι εἶνε ἀγαθοί, μὴ δυνάμενοι νὰ ὦσιν ἄλλο τι... Ὅλοι αἱ ἀρχαῖαι καὶ νεώτεραι γλῶσσαι μεταχειρίζονται τὰς αὐτὰς λέξεις ὅπως ἐκφράσασιν τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν εὐθείαν· ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ μόνον αἶσθημα, ὅπερ δύναται νὰ διεγείρῃ ἢ ὄψις τοῦ κόσμου ἐν τινι εὐγενεῖ ψυχῇ εἶνε ἡ δυσαρέσκεια ἢ μᾶλλον ἡ ἀηδία.

Ἐτεροι δύο φιλόσοφοι, ὁ Ἀρθούρος Σοπερχάουερ καὶ ὁ Χάρτμαν, ἀνέπτυξαν εἰς πολυσέλιδα βιβλία μεταφυσικὰ συστήματα, καθ' ἃ συμπεραίνεται ἡ ριζικὴ ἀθλιότης τῆς ὑπάρξεως. Ἴδου ἐν συνόψει αἱ σκέψεις αὐτῶν καὶ τὰ ἐπιχειρήματα. Ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων ἐγκτεται τὸ ὅτι ἡ θέλησις τείνει ἀκαταπαύστως εἰς τινὰ σκοπὸν μετὰ προσπαθείας, ἣτις ἀφ' ἑαυτῆς εἶνε κατ' ἀνάγκην ὀδυνηρὰ· σπανίως ὁ ἐπιδοκίμενος σκοπὸς ἐπιτυγχάνεται ἄνευ προφανοῦς ὀδύνης, καί, ὅταν ἐπιτευχθῇ, πάραυτα ἡ θέλησις τρέπεται εἰς ἀναζητήσιν ἐτέρου τινὸς πράγματος, χωρὶς ποτε νὰ εὕρῃ οὔτε εἰρήνην οὔτε εὐδαιμονίαν. Ἀντὶ νὰ εἶνε ἀγαθὴ καὶ τρυφερὰ μήτηρ ἡ φύσις, ὡς ἐξυμνοῦσιν αὐτὴν οἱ αἰσιοδοξοί, εἶνε μητρική, τῆς ὁποίας οἱ ξηροὶ μαστοὶ οὐδέποτε παρέχουσιν εἰς τὴν σφοδρὰν ἡμῶν δίψαν σταγόνας τινὰς γάλακτος χωρὶς νὰ ἀναμείξωσι χολήν. Ὁ κόσμος εἰς τὸν θέλοντα νὰ τὸν παρατηρήσῃ καλῶς εἶνε τὸ δυσειδές. Ἡ ζωὴ, λέγει ὁ Σοπερχάουερ, εἶνε ἀδιάλειπτος θῆρα, ὅπου οἱ ἄνθρωποι, ὅτε μὲν θηρῶντες ὅτε δὲ θηρῶμενοι ἀντιποιοῦνται τῶν σπαραγμάτων φοβερᾶς λείας, εἶνε πόλεμος ἀπάντων καθ' ἀπάντων, εἰδὸς τι φυσικῆς ἱστορίας τῆς ὀδύνης, ἣτις συνοψίζεται οὕτω: θέλειν ἄνευ λόγου, πάντοτε ἀγωνίζεσθαι, πάντοτε ὑποφέρειν, ἕως ὅτου ὁ φλοιὸς τοῦ ἡμετέρου πλανήτου διαρραγῇ εἰς ἐλάχιστα τεμάχια.

Δὲν ὑπάρχουσι διὰ τὸν ἄνθρωπον, λέγει ὁ Χάρτμαν, τόσα ἀγαθὰ, ὅσα τινὲς φαντάζονται.

Δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζωμεν ἀγαθὰ τὴν νεότητα, τὸν πλοῦτον, τὴν ὑγείαν, τὰ ὁποῖα δὲν εἶνε εἰμὴ πρόνοια καθαρῶς ἀρνητικὰ, ὡς ὁ ὕπνος, καὶ τὰ ὁποῖα συνίστανται μόνον εἰς τὸ νὰ μὴ δοκιμάζωμεν ὀδύνας τινὰς, τὰς τοῦ γήρατος, τῆς πτωχείας καὶ τῆς νόσου. Εἶνε δυνατόν, λέγει, νὰ ὀνομάζωμεν ἀγαθὴν τὴν ἐργασίαν ἢ τὴν οἰκογένειαν; Εἶνε ἀληθές ὅτι ταῦτα μᾶς προφυλάττουσιν ἀπὸ χειροτέρων κακῶν ἀλλὰ πᾶσα ἐργασία εἶνε πόνος, ἢ δὲ οἰκογένεια ὅσον ὠραίαν καὶ ἂν τὴν φαντάζηται τις, δὲν εἶνε ὀλιγώτερον ἢ πηγὴ μυρίων ὀδυνῶν καὶ μυρίων ἀγωνιῶν. Τί νὰ εἴπῃ τις τέλος περὶ τῶν ἄλλων ὑποτιθεμένων ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα δὲν εἶνε εἰμὴ ἀπατηλαὶ ἐλπίδες, ὀπτικαὶ ἀπάται, ἀντικατοπτρισμοί, πάντοτε ἀπομακρυνόμενοι ἀφ' ἡμῶν, καὶ τὰ ὁποῖα εἰς οὐδὲν ἄλλο συντελοῦσιν ἢ εἰς τὸ νὰ καταβάλλωμεν προσπαθείας ματαίας; Ἡ ἀρετὴ πάλιν δὲν προσφέρει ὅ,τι στοιχίζει, ἢ δὲ κακία ἀπολύτως μηδέν. Ὑπολείπεται μία ὄσας ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου· αἱ τέρψεις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἄς μὴ ἀπατώμεθα, καὶ αὐτὰ ἐπίσης στοιχίζουσι πάρα πολὺ· εἶνε τάχα ὀλίγα τὰ δεινὰ τοῦ ἐπιστήμονος καὶ αἱ δυσαρέσκεια καὶ ἀπογοητεύσεις τοῦ καλλιτέχνου; Ὅσον περισσώτερον οὗτοι ἔχουσι τὰς αἰσθήσεις ἡσκημένας, ὥστε νὰ αἰσθάνωνται σπανίως τινὰς ἀρμονίας, τόσον περισσώτερον ὑποφέρουσιν ἐκ τῶν μυρίων παραφωμιῶν, ὑφ' ὧν πληροῦται ὁ βίος. Διὰ τὸν Μότσαρτ ἡ ἐλαφροτέρα παραφωμία ἀποβαίνει ἀληθὴς βᾶσανος. Ἐπὶ τέλους οἱ ἀπαισιοδοξοὶ συμπεραίνουσιν, ὅτι, ὅσον περισσώτερον ἔχει τις ἀνεπτυγμένην τὴν διάνοιαν, τόσον περισσώτερον εἶνε ἀξιολύπητος. Ὁ νοῦμων καὶ πεπαιδευμένος εἶνε δυστυχέστερος τοῦ ἀμαθοῦς καὶ χυδαίου. Οὗτος δὲ πάλιν, μὴ δυνάμενος νὰ ἰκανοποιήσῃ τὰς ὀρέξεις καὶ ἐπιθυμίας του, εἶνε δυστυχέστερος τοῦ χείρου τοῦ κυλισμένου εἰς τὸν βόρβορον. Εἰς μάτην δὲ θὰ ἀντέτασέ τις ἐνταῦθα τὴν φιλοζωίαν, ἣν ἐκδηλοῦσιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰς προσπαθείας, τὰς ὁποίας καταβάλλουσιν, ὅπως διασώσωσι ταύτην κινδυνεύουσαν. Ὁ ζυλοκόπος τοῦ μύθου ἐπικαλεῖται τὸν Θάνατον μεγάλην τῇ φωνῇ, ὅπως ἀπαλλάξῃ αὐτὸν τῆς ἀφορήτου ζωῆς· ἀλλ' ὅταν βλέπῃ προσεγγίζοντα τὸν Θάνατον, φοβεῖται καὶ περιορίζεται εἰς τὸ νὰ τὸν παρακαλέσῃ ὅπως τὸν βοηθήσῃ νὰ ἄρῃ τὸ φορτίον του. Εἶνε ὀρθὴ ἢ παρατήρησις αὕτη, λέγουσιν οἱ ἀπαισιοδοξοί, ἀλλ' οὐδὲως ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ζωὴ εἶνε ὑποφερτὴ, καὶ ὅτι δὲν εἶνε κατὰ βάθος ἀνόητος ὁ προσκολλώμενος εἰς αὐτήν. Εἰς τὸ ἐμφυτον τοῦτο, ὅπερ δεσπόζει ἡμῶν, τῆς συντηρήσεως τῆς ζωῆς, δύναται τις νὰ διακρίνῃ ἕνα τῶν φαύλων κύκλων, τοὺς ὁποίους παίζει ἡ μοχθηρὰ φύσις. Αὕτη θέλει νὰ ζῶμεν, καί, ἵνα ἐμποδίσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ ἀπαλλαττώ-

μεθα πολὺ ταχέως τῆς βασάνου, μᾶς ἐξαπατᾷ διὰ ματαίων ἐλπίδων καὶ μᾶς διατηρεῖ διὰ τοῦ χιμαιρικοῦ φόβου τοῦ θανάτου.

Ἐν Σύμφ.

(Ἐπεται τὸ τέλος)

Δ. ΜΑΡΙΝΟΣ

ΑΥΤΟΓΡΑΦΟΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΠΕΡΡΑΙΒΟΥ¹

ΙΘ'. — Εἰς τόσον βαθμὸν συγχύσεως καὶ ὀργῆς κατήνησεν ὁ Χουρσίτ Πασᾶς ὅταν ἀνέγνωσε τὴν ἀνέλπιστον ἀπόκρισιν τῶν Σουλιῶτων, ὥστε ἀποριψάς τὴν πρότην ἀπόφασιν τῆς ἐκστρατείας διὰ τὴν Πελοπόννησον ἀμέσως ἔδωκε νέας διαταγὰς εἰς τοὺς στρατηγούς τῶν στρατευμάτων διὰ νὰ κινηθῶν κατὰ τῶν Σουλιῶτων. Ἐκαμε δὲ καὶ ἀπόφασιν μεθ' ὅρκου ὅτι ν' ἀπεράσῃ ὄλους σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἐν στόματι μαχαίρας, ἐπειδὴ ἐτόλμησαν νὰ τῷ γράψωσι μετέτοιον αὐθάδη καὶ ὑπερήφανον τρόπον καὶ ὄχι ὡς βασιλικοὶ καὶ ὑποκλινεῖς βαγιάδες.

ΙΘ'. — «Εἶνε περιττόν, φίλε, νὰ σ' ἐξηγηθῶ, ὅτι ἡ δευτέρα ἀπόφασις τοῦ Χουρσίτ Πασᾶ κατὰ τῶν Σουλιῶτων ἔσωσε τὴν Πελοπόννησον καὶ ὄλον ἴσως τὸ ἔθνος· διότι εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο τότε κατὰστασιν ἐσωτερικῶς ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ ἐκλεκτὴ πλῆθὺς τῶν στρατευμάτων τοῦ Χουρσίτ Πασᾶ ἐβεβαίωσαν φυσικῶς καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ὅλης τῆς Ρούμελης τὴν δυστυχίαν καὶ ἀπώλειαν. Ἐκτὸς δὲ τούτου οὗτος προτείνω καὶ ἄλλο περιεργώτερον, ὅτι ἂν ὁ Σουλτάνος (κατ' εὐτυχίαν τῶν Ἑλλήνων) δὲν ἐσήκωνε τὴν ζωὴν του γλήγορα, ἢ Ἑλλάς ἐμελλε νὰ κινδυνεύσῃ πολὺ, ἐπειδὴ ἦτο ἀνθρώπος γενναῖος, πολύτροπος, ἐπίμων, δραστήριος καὶ ἐκδικητικὸς, ὥστε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δὲν στοχάζομαι νὰ εἶχεν ἄλλον ὁμοῖόν του.

Κ'. — «Δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀξιώπαινος καὶ ἡ συνθήκη τῶν Σουλιῶτων μετὰ τῶν Τούρκων, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Π. ἐνῶ οἱ Σουλιῶται διέκειντο τότε εἰς ἄκρον κίνδυνον καὶ ἀπελπισίαν ἀπὸ τὴν πείναν καὶ καθημερινούς πολέμους, ὥστε ἦσαν εὐχαριστημένοι νὰ σώσουν μόνον τὴν ὑπαρξίν των. Καὶ ἰδοῦ:

α'. Νὰ στείλουν ἐκάτερα τὰ μέρη γράμματα καὶ ἀνθρώπους πρὸς τὸν Διοικητὴν τῆς Ἐπτανήσου, διὰ νὰ πληροφορηθῶν οἱ Σουλιῶται ἂν τοὺς δέχεται εἰς τὰς νήσους.

β'. Ὅσα ἀναγκαῖα τροφῆς, πολέμου καὶ κάθε περιττόν πράγμα ἔχουν οἱ Σουλιῶται κοινὰ καὶ μερικὰ, νὰ τὰ ἀγοράζουσιν οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν τιμὴν, καθὼς πολιτεύονται εἰς τὰ πέριξ.

¹ Τέλος· ἰδὲ σελ. 40.

γ'. Να ναυλώσουν οι Τούρκοι πλοία υπό Το- νικήν σημαίαν με έξοδά των.

δ'. Να φέρουν οι ίδιοι φορητά ζῶα, διὰ τὰ μετακομίσουν οι Σουλιῶται τὰ ἀδύνατα μέλη, καὶ τὰ σκεύη των εἰς τὴν Σπλάντζαν (λιμὴν).

ε'. Τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα στρατεπεδεύουν εἰς τὸ Γλυκὺ, ἀπὸ τοῦ ὁποῖον μέλλουν νὰ διαβῶν αἱ φαμελῖαι, νὰ μετατοπί- σουν εἰς ἄλλο μέρος μακρὰν.

ς'. Να πάρουν ὁμήρους τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς τῶν σημαντικῶν Τούρκων, ὅσον τῶν Πασάδων, Μπέϊδων, καὶ Ἀγάδων, οἵτινες εὐρί- σκονται εἰς τὴν πολιτοχίαν τῆς Κιάφας, τόσον καὶ τῶν γειτόνων Ἀγάδων, αὐτοὺς δὲ τοὺς ὁμή- ρους νὰ τοὺς ἔχουν μαζί των οἱ Σουλιῶται ἕως ὅτου νὰ ἐμβῶν εἰς τὰ πλοῖα ὅλοι.

ζ'. Χωρὶς νὰ συναχθῶν τὰ ἀναγκαῖα πλοῖα εἰς τὴν Σπλάντζαν, καὶ χωρὶς νὰ λάβουν τοὺς ὁμήρους οἱ Σουλιῶται εἰς χεῖράς των νὰ μὴ ἐβγά- λουν οὔτε πράγματα, οὔτε ἀνθρώπους ἔξω τοῦ Κάστρου.

21 Αὐγούστου 1822. Κιάφα.

«Δὲν ἤθελεν ἴσως δεχθῶν οἱ Τούρκοι μίαν τοιαύτην ἄτιμον δι' αὐτοὺς συνθήκην, ἂν ὁ Π. δὲν τοὺς ἐβεβαίωσεν ὅτι εἰς τὰς 15 Αὐγούστου, τὴν ἡμέραν τῆς Παναγίας, μετὰ τὴν λειτουργίαν, ὅλοι οἱ Σουλιῶται συναχθέντες ἔκαμαν φρικτὸν ὄρκον ἐπάνω εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ εἰς τὰ αἰ- ματα τῶν πατέρων τους, ὅτι ἢ νὰ ἐβγουν τιμη- μένοι καὶ αὐτοὶ καὶ αἱ γυναῖκες των καὶ τὰ παι- διὰ των ἢ νὰ ἀποθάνουν ὅλοι μετὰ τὰ ὅπλα εἰς τὰς χεῖρας καὶ κανένας νὰ μὴ παραδοθῇ.

ΚΑ'. Κατὰ τὴν συνθήκην λοιπὸν διέβησαν οἱ Σουλιῶται εἰς τὴν Ἐπτάνησον, ὁ Π. δὲν συν- ἔζησε μετὰ τὴν εἰς τὴν νῆσον Παζῶν εὐσαν τότε οἰκογένειάν του περισσότερον ἀπὸ 45 ἡμέρας καὶ πάλιν ἐπλευσε διὰ Μεσολόγγιον, κἀκεῖθεν εἰς Τριπολιτσάν, ὅπου καὶ ἐτίμηθη μετὰ βαθμὸν τοῦ Πολεμικοῦ Ὑπουργείου, εἰς τὸ ὁποῖον διετέλεσε μόλις μῆνας τέσσαρας· ἐπειδὴ τὰ ἐν Τρικκέραις τότε στρατόπεδα καὶ οἱ κάτοικοι τὸν ἐζήτησαν διὰ γραμμάτων ἀπὸ τὴν τότε Διοίκησιν διὰ ὁδη- γὸν τῶν ἀρμάτων καὶ διευθυντὴν τῶν κατοίκων, τὸ ὁποῖον καὶ ἠκολούθησε μετὰ ὅλην τὴν προθυμίαν παραβλέψας τὴν δόξαν καὶ μὴ ψηφίσας τὸν προ- κείμενον κίνδυνον.

ΚΒ'. Διὰ νὰ μὴ σᾶς βαρύνω, Κύριε, διηγοῦ- μενος ἄλλα ἀξιωσιμώτα πρακτικὰ του, εὐχα- ριστηθῆτε μόνον νὰ σᾶς ἀπαριθμῶ τοὺς ὅσους πολέμους πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως ἐσυγκρότησεν, ἐν οἷς σημειοῦται τὸ ἔτος, ὁ τόπος, καὶ μνηολογία, ἐκτὸς τῶν ἀκροβολισμῶν.

Πόλεμοι πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως.

1. Εἰς Πρέβεζαν κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐπὶ Γάλλων κατὰ τὸ 1798 ἔτος Ὀκτωβρίου 12.

2. Εἰς Ἀγίαν Μαύραν ἐπὶ Ρώσων ἀντικρυς εἰς τὴν ξηρὰν εἰς τὸ ξηροπήγαδον κατὰ τὸ 1807 Ἰουνίου 22.

3. Εἰς Πάργαν κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐπὶ Γάλλων, ὅτε ἔσωσεν ἐκ τῆς ἀδυσωπήτου ὀργῆς του δύο ὀλόκληρα χωρία, Μορράταις καὶ Σπα- θάραι λεγόμενα, τὰ ὁποῖα εἶχον ὑπὲρ τὰς ἐξακο- σίας ψυχὰς κατοίκων καὶ ἐμελλον νὰ θυσιασθῶν ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶν. 1812 Μαρτίου 18.

Πόλεμοι ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους τῆς ἐπαναστά- σεως, καὶ πρῶτον εἰς τὸ Σούλι.

4. Εἰς χωρίον Μπογορίτζαν 1821 Ἀπριλ. 26.

5. Εἰς τὸ Γλυκὺ 1821 Μαΐου 7.

6. Εἰς τὸ Λουρον Λάμαρην 1821 Μαΐου 19.

7. Εἰς τὴν Ρινιάσαν 1821 Δεκεμβρίου 6.

8. Εἰς τὴν Κιάφαν 1822 Ἰουνίου 9.

9. Εἰς τὰ Χόνια 1822 Ἰουνίου 17.

10. Εἰς Μιχαλιτζὶ Πρεβεζίας 1822 Αὐγού- στου 11.

11. Εἰς τὴν Λουτζαν 1822 Αὐγούστου 22.

12. Εἰς Πάργαν, ὅτε διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τὸν ἐπολιόρησαν καὶ μετὰ δεκατεσσάρων ὥρων πόλεμον ἐσώθη ἀβλαβῆς καὶ νικητὴς 1821 Ἰου- λίου 25.

13. Εἰς Τρίκκερα τῆς Θεσσαλομαγνησίας 1823 Αὐγούστου 20.

14. Εἰς τὴν νῆσον Σκιάθον κατὰ τοῦ Τοπάλ Πασᾶ Ναυάρχου, ὅστις ὤρμησε μετὰ δεκατρία δι- κροτα καὶ φριγάδας πλήρη στρατευμάτων, διὰ νὰ κυριεύσῃ τὴν νῆσον· καὶ μετὰ ἐπτὰ ἡμισυ ὥρων πεισματώδη μάχην ἐφυγε κατῆσχυμμένος. Ὅσον οἱ κάτοικοι αὐτῆς τῆς νήσου, τόσον καὶ οἱ παρευ- ρηθέντες πολεμικοὶ κηρύττων πάντοτε, ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ Πέρ. οὐ μόνον τοὺς ἔσωσεν ἀπὸ τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπέδειξε καὶ νικητὰς. 1823 Ὀκτωβρίου 9.

15. Εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον κατὰ τοῦ Λουμ- ποῦτ Πασᾶ 1823 Ὀκτωβρίου 18.

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

16. Εἰς τὴν Ἀμπλιανην Σαλώνων 1824 Ἰου- λίου 14.

17. Εἰς Πανάσαρην πλησίον Γραβιάς 1824 7θρίου 14.

18. Εἰς τὸ μετόχι τοῦ Προφήτου Ἐλίου, εἰς Σάλωνα 1825 Ἰουλίου 17, ὅπου ἐπολιορκήθη ὁ Γκούρας ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τὸν ἐλευθέρω- σαν μετὰ πολὺν κίνδυνον τὴν νύκτα πολεμῶντες.

19. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ εἰς τὸ Μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἐλίου.

20. Εἰς τὴν Σκάλαν κειμένην μεταξὺ Σα-

λώνων καὶ Ἀμπλιανης, καὶ τόσον ἐτρόμαξαν οἱ Τούρκοι αὐτὸν τὸν πόλεμον, ὥστε ἀφίσαντες τὴν δευτέραν ἡμέραν τὰ Σάλωνα ἀνεχώρησαν διὰ τὸ Ζητούνη 1825 8θρίου 19.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Καραϊσκάκη.

21. Εἰς Χαϊδᾶρι τῶν Ἀθηνῶν. Δι' αὐτὸν τὸν πόλεμον συχνὰ ὁ ἀείμνηστος Καραϊσκάκης ἐκή- ρυττεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅτι ἂν ὁ Π. δὲν ἀντι- στέκετο μετὰ τόσῃ ἀνδρείᾳ καὶ ἀφοβίᾳ εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ τρομερὰν ἰππικὴν καὶ πεζικὴν ὄρμη- ν τοῦ Κιουταχῆ καὶ Ἰμέρ Πασᾶ Καρύστου, ὅχι μόνον τὴν νίκην ἔχαναν, ἀλλὰ καὶ ὅλον τὸ στρα- τόπεδον ἐκινδύνευε νὰ χαθῆ 1826 Αὐγούστου 8.

22. Εἰς τὴν Δουμπραϊναν Θηβῶν ἡμέρας 18 μετὰ ἀκατάπαυστον πόλεμον καὶ κακοκαιρίαν Ὀκτω- βρίου 29.

23. Εἰς τὴν Ἀράχωβαν διὰ ἐπτὰ ὀλόκληρα ἡμερονύκτια, ὅπου ἠφρανίσθη ἐξ ὀλοκλήρου ὁ Μου- στάμπεγς μετὰ τρεῖς χιλιάδας ἐκλεκτὸν στρατεύμα, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐσώθησαν μόνον ἑκατὸν πενήντα ἐπτὰ διαβάντες τὰς κορυφὰς τοῦ Παρνασοῦ Νοεμ- βρίου 24.

24. Εἰς τὴν Βελίτζαν Δεβρίου 12.

25. Εἰς τὴν Ἰδίαν 1827 Ἰανουαρίου 20¹.

26. Εἰς τὸν Πειραιᾶ Ἀθηνῶν Ἀπριλίου 25.

27. Εἰς τὸν Φαληρέα Ἀθηνῶν Μαΐου 5.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ὑψηλάντη.

28. Εἰς τὸ Στιβερίκιον, τὸ ὁποῖον ἐκυριεύθη μετὰ ἐφοδὸν 1828 8θρίου 28.

29. Εἰς τὴν Λεβαδιαν, ἧτις ἐκυριεύθη μετὰ συν- θήκας κατὰ τὴν 5 Νθρίου.

30. Εἰς τὰς Θήβας 1829 Ἰουνίου 21, ὅτε ἐφονεύθη καὶ ὁ ἀνδρεῖος Μήτσος Λιακόπουλος Ὀλύμπιος.

31. Ὁμοίως τὴν δευτέραν ἡμέραν συνεκρο- τήθη σκληρότερος καὶ αἱματηρότερος πόλεμος, διαρκέσας ὥρας ἐξ ἡμισυ, εἰς ὃν ἐσκοτώθησαν πλέον παρὰ τριακόσια Τούρκοι.

Ἄφ' ὅσα σοὶ ἐγνωστοποίησα, φίλε, ἐν συντο- μίᾳ περὶ τοῦ Π. ἐν ἐξ αὐτῶν ἂν ἤθελε φανῆ ἀμ- φιβολον εἰς τινὰ, δύναμαι νὰ σοὶ παραστήσω ζώ- σας ἀποδείξεις περὶ τούτου.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

[Ἐν τῷ ἀντιγράφῳ ὑπάρχουσι καὶ τὰ ἐξῆς ὡς καὶ ἢ ἐν τῇ ἐπιστολῇ, τιθέμενα εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπα- ρίθμησιν τῶν μαχῶν· δὲν ὑπάρχει δὲ ἢ ἀνωτέρω μι- κρὰ παράγραφος: ἀφ' ὅσα κτλ...].

Ἄφ' ὅλους τοὺς μνησθέντας πολέμους ἐξαι-

¹ Εἰς τὸ ἀντίγραφον ὑπάρχουσι καὶ τὰ ἐξῆς:

Εἰς τὸ Τουρκοχωρὶ Φεβρουαρίου 6.

Εἰς τὸ Κερατοῖνι Ἀθηνῶν Ἀπριλίου 3.

Εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου περὶ τὴν 8ην ὥραν τῆς ἡμέρας ἐπληρώθη καιρῶς ὁ ἴδιος Γεώργιος Καραϊσκάκης, κατὰ δὲ τὰ μέσα τῆς νυκτὸς ἐπλήρωσε τὸ κοινὸν χρέος Ἀπριλ. 22.

ροῦνται οἱ ἐφεξῆς ἐπτὰ, ἦτοι ὁ 2, ὁ 3, ὁ 7, ὁ 10, ὁ 12, ὁ 21, καὶ 25,¹ εἰς τοὺς ὁποίους ἐχρημά- τισα ὁ ἴδιος ἐπὶ κεφαλῆς χωρὶς νὰ χάσω κανένα ἐξ αὐτῶν.

Ἰκανῶς, στοχάζομαι, ἀπεδείχθησαν αἱ διὰ τὴν Ἑλλάδα πολυχρόνιοι ἐκδουλεύσεις μου· ὅσους μισθοὺς ἔλαβον παρὰ τῶν προλαβουσῶν Διοική- σεων εἰς ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος, φαίνον- ται εἰς τὰ πρωτόκολλα τῆς οἰκονομίας· οὐ μόνον ὁ ἴδιος ἐφαντάσθη ποτὲ νὰ πλουτήσω ἀπὸ τὴν δυστυχίαν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' οὔτε, εἰς τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν μου ἀξιωματικούς καὶ στρατιώ- τας ἐσυγχώρησα τὴν παραμικρὰν κατάχρησιν καὶ ἀρπαγὴν, (ἐκτὸς καὶ τοῦτο ἂν ἡ περίστασις τὸ ἀπῆται) τροφῶν. Ἡ προλαβοῦσα διοικήσις μου χρεωστῆ ἀπὸ μισθοῦς γρόσια 86,190 λ. 15, ἦτοι χιλιάδες ὀγδοήκοντα ἐξ ἑκατὸν ἐνενηκόντα λ. 15 κατὰ τὸ ἐσώκλειστον αὐτῆς ἀντίγραφον. Ἐτι δὲ καὶ ἀπὸ ἄλλους λογαριασμοὺς ἐπὶ τῆς Ἀρχη- γίας τοῦ Καραϊσκάκη, οἱ ὁποῖοι ἴσως ἀκόμη δὲν ἐπεξεργάσθησαν. Ἀπαιτῶ πρὸς τούτους 2708 λ. 80, ἦτοι δύο χιλιάδες ἐπτακοσίας ὀκτώ λ. ὀγδοήκοντα φοινίκας διὰ μισθοῦς μου ἐπὶ Καπο- δίστρια, ὡς τὸ ὑπ' ἀριθ. 54 ἔγγραφον τῆς ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Γραμματείας ἐσώκλειστον διαλαμβάνει. Ἐπὶ τούτοις δέ, καὶ τὰ παρὰ τῶν πειρατῶν ἀρπαχθέντα κατὰ θάλατταν πράγματά μου, τῶν ὁποίων τὸν κατάλογον μετὰ τὴν ὑπ' ἀριθ. 524 ἀναφορὰν μου διηύθυνα πρὸς τὴν προλαβοῦσαν κυβερνήσιν τῇ 31 7/θρίου 1832. Ἡ διοικήσις μ' ἐτίμησε μετὰ βαθμὸν Στρατηγοῦ κατὰ τὸ 1825 ἔτος Μαρτίου 24 χωρὶς ποτὲ νὰ τὸν ζητήσω. Ἀποδεικτικὰ δύο μόνον ἔλαβον εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ ἐν παρὰ τοῦ Ἀρχηγῶ Γ. Καραϊσκάκη, καὶ τὸ ἕτερον παρὰ τοῦ Στρατάρχου Δ. Ὑψηλάντη. Τὸ πρῶτον μετὰ καὶ ἄλλων ἀναγκαίων γραμ- μάτων μου τὸ λησμόνησε ὁ ὑπηρετὴς μου εἰς τὸν Πειραιᾶ μετὰ τὸ νὰ ἐπέβημεν τὴν νύκτα βιαίως, ὡς εἶναι πασίγνωστον. Τοῦ δὲ δευτέρου τὸ ἀντί- γραφον ἐσωκλείεται φέρων ἀριθ. 8361. Τὰ δὲ Γαλλικὰ καὶ Ρωσικὰ ἐνόμισα περιττὸν νὰ τὰ διευθύνω, ὡς μὴ ἀφορῶντα εἰς τὴν ὀλικὴν δου- λευσιν τοῦ ἔθνους. Ἡ δὲ οἰκιακὴ μου κατάστα- σις καταστᾶ εἰς τὸ ἀνοικονόμητον. Ἐπειδὴ μετὰ δικασίαν φοινίκων ὡς μέχρι τοῦδε μινιαίων μι- σθὸν ὑποχρεοῦμαι νὰ θρέψω καὶ ἐνδύσω δεκα- πέντε ἄτομα τῆς οἰκογενείας μου. Ἐκτὸς τούτου χρεωστῶ εἰς διαφόρους ὑπὲρ τὰς δεκαπέντε χι- λιιάδας γρόσια. Διότι ἄλλως ἀδύνατον νὰ ἐξοι- κονομήσω μέχρι σήμερον τὴν πολύστομον οἰκο- γενείαν μου.

1833 Μαρτίου 14. Ἐκ τῆς νήσου Σκοπέλου.

(Ὑπ.) ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ

¹ Οἱ ἀριθμοὶ 21 καὶ 25 ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς ἐν τῷ δημοσιευμένῳ πρωτοτύπῳ 20 καὶ 24.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΠΕΡΡΑΙΒΟΥ
ΠΡΟΣ ΙΩΑΝΝΗΝ ΦΙΛΗΜΟΝΑ

Ἀδελφὲ Φιλήμων !

Χωρὶς νὰ διηγηθῶ καὶ ἄλλα πάμπολλα πρακτικά μου, διὰ τὰ ὁποῖα καὶ ἐντρέπομαι σχεδόν, εἶναι ἱκανός, νομίζω, ὁ ἐπίλογος οὗτος· ὅτι ἀπὸ τοῦ 1796 μέχρι τοῦ 1829 ἓνας καὶ μόνον ἦτον ὁ σκοπός μου, μία ἢ ἐπιθυμία μου, ἓνας ὁ ζήλος μου· ἢ ἐλευθερία τοῦ ἔθνους μου. Ἐν τῷ μεταξύ τοῦ πολυχρονίου τούτου διαστήματος οὔτε κίνδυνοι οὔτε ἀγῶνες οὔτε συμφέροντα σημαντικά ἠδυνήθησαν νὰ διασώσουν τὰ φρονήματά μου. Καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ ὁ Νικήτας καὶ τόσοι ἄλλοι, ἃς ὁμολογήσουν ὅποια φρονήματα ἔτρεφον εἰς τὴν Ἑπτάνησον ἐν ὅσῳ καιρῷ μὲ συναναστρέφοντο.

Οἱ ἐν Κων/πόλει ἔμποροι μεγαλέμποροι κύριοι Δημήτριος Σχιναῆς, Α. Μαῦρος, Κυριάκος Κουμπάρης, Π. Σέκερης, ἐνθυμοῦνται κάλλιστα ὅταν κατὰ τὸ 1820 ἔτος, ὁ Πασιόμπεης, ὁ καὶ Ἰσμαήλ Πασᾶς μετ' ὀλίγον τιμηθεῖς, μ' ἔδωκε τριακοσίας χιλιάδας γρόσια διὰ νὰ κατέβω εἰς τὴν Ἑπτάνησον νὰ κινήσω τοὺς Σουλιώτας κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ σκοπός μου ἀπέβλεπεν εἰς τὸ γενικὸν τοῦ ἔθνους μου συμφέρον τὸ ἀπέφυγα ἀποτόμως, ἐνῶ ἠδυνάμην καὶ τὰ χρέη, ὡς ἔρμαιον ν' ἀπολαύσω καὶ εἰς τὸν γενικὸν σκοπὸν διόλου νὰ μὴ προσκρούσω. Ὅρα εἰς τὸν α' τόμον τῶν Πολ. Ἀπομνημονευμάτων, σελ. 188 καὶ θέλεις ἰδῆ καὶ ἕτερον, ἀλλὰ πολλὰ διαφορετικόν.

Ἐκ τῶν γεγραμμένων λοιπὸν ὅσα ἐγκρίνεις, γνωρίζεις δὲ καὶ ὁ ἴδιος ἐκ τῆς πολυχρονίου συναναστροφῆς μας, καταχώρισέ τα. Ἄλλ' ἂν καὶ ὅλα τὰ ἀποσιωπήσης, πάλιν δὲν μὲ λυπεῖ. Διότι ὅσα ὑπὲρ Πατρίδος ἔπραξα τὰ νομίζω πάντα ὡς χρεὴ πρὸς αὐτὴν ἀναπόδραστα, καὶ οὐχὶ ἀρετὰς καὶ ἀνταμοιβάς.

21 Ὀκτωβρίου 1838. Ἐν Λαμίας.

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ

ΓΝΩΜΑΙ

ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ

Τῆς φιλοσοφίας ἔργον εἶνε νὰ γνωρίσῃ τις ἑαυτὸν, ἦγουν νὰ θεωρήσῃ τίς εἶναι, ποῦ καὶ εἰς ποῖαν χρόνον περιόδον ἐγεννήθη, εἰς τίνα βίου κατάστασιν εὐρίσκειται, τί ἔργον νὰ κάμῃ καὶ ποῖον ἔρανον νὰ συνεισφέρῃ εἰς τῆς πατρίδος τὴν ἀνάγκην συγχωροῦν εἰς αὐτὸν αἰ περιστάσεις.

Κοραῖς

Ἡ πνευματικὴ ἀφοβία εἶνε ἀπαραίτητος ὅρος τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ χαρακτήρος. Πρέπει νὰ ἔχῃ τις

ἰδίας πεποιθήσεις καὶ νὰ μὴ εἶναι σκιά ἢ ἠχώ ἄλλων, πρέπει ν' ἀσκῆ ἰδίας ἀρετὰς, νὰ ἔχῃ ἰδίας σκέψεις καὶ νὰ ἐκφράσῃ αὐτὰς ἀνεπηρέαστως. Σμῆλις.

Ἡ ἀληθὴς σοφία τῶν ἐθνῶν εἶναι ἡ πείρα.

Ναπολέον.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Μεταφορὰ θησαυροῦ.

Τὸ γερμανικὸν αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος μετεκόμισεν ἐσχάτως εἰς Εὐρώπην ἐκ τῆς νοτιοῦ Ἀφρικῆς τὸ μέγιστον τῶν μέχρι τοῦδε διὰ θαλάσσης κομισθέντων φορτίων εἰς βάρδους χρυσᾶς, 36 ἑκατομμύρια φράγκων. Ὁ θησαυρὸς οὗτος κατετέθη εἰς διαμέρισμα σιδηρόφρακτον ἀνοιγόμενον διὰ τριῶν κλειδίων, ὧν τὸ μὲν ἐκράτει ὁ πλοίαρχος, τὸ δευτερον εἰς ἀξιωματικὸς καὶ τὸ τρίτον ὁ ἐπίτροπος τῆς κυβερνήσεως, διὰ τὴν ὁποίαν προωρίζετο τὸ ποσὸν τοῦτο. Φρουρὰ ἑνοπλος ἐπετήρει τὸ πολύτιμον φορτίον καὶ εἶχε διαταγὴν νὰ πυροβολῇ εἰς τὴν πρώτην ὑποπτον ἀπόπειραν.

Δίαιτα βασιλέως.

Ὁ βασιλεὺς τοῦ Βελγίου εἶνε ἐργατικώτατος μεθ' ὅλην τὴν προχωρημένην ἡλικίαν του. Ἐγείρεται εἰς τὰς 5 τὴν πρωίαν καὶ μέχρι τῶν 7 ἔχει ἀναγνώση καὶ σημειώση ὅλην τὴν ὀγκώδη ἀλληλογραφίαν του. Ἀγαπᾷ νὰ μένῃ ἐπὶ ὥρας ἐν υπαίθρῳ, ὅπου πολλὰκις ἀναγινώσκει καὶ τὰς ἐπιστολάς του. Ἀρέσκειται εἰς τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις, τὴν δὲ ὑγίαν του, ἧτις εἶνε σιδηρὰ, ὀφείλει εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἐγκράτειαν. Εἰς τὰς 8 τρώγει σταφυλὰς μὲ ἄλλους καρποὺς καὶ ὀλίγην σοκολάταν. Τὴν μεσημβρίαν γεῦμα λιτὸν ἀπὸ αὐγὰ κτυπημένα καὶ μπιρφέκιον. Δειπνεῖ εἰς τὰς 6 μὲ τρία φαγητὰ καὶ τρία μικρὰ ποτήρια οἴνου.

Δῶρον πρὸς τὸν Τσάρον.

Τὰ μέλη τοῦ διεθνoῦς εἰρηνικοῦ Συνεδρίου τῆς Χάγης ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρωσιν εἰς τὴν Α. Α. Μ. τὸν αὐτοκράτορα Νικόλαον μεγαλοπρεπὲς παραπέτασμα τοῦ ὁποῖου ἢ κατασκευὴ ἀνετέθη εἰς Γάλλον βιομήχανον. Τὸ δῶρον τοῦτο θὰ φέρῃ προσωπογραφίας φυσικοῦ μεγέθους, ὧν τὰ σχέδια ἐχάραξε Γάλλος ζωγράφος. Φαίνεται εἰς τὴν μίαν πλευρὰν ὅμιλος ἀλληγορικὸς παριστῶν τὴν Εἰρήνην συγκρατοῦσαν ἵππον θυμοειδῆ καὶ παρηγοροῦσαν τοὺς λαοὺς δι' εὐγενοῦς στάσεως καὶ ἤθους, τὸ ὁποῖον ἀποπνεῖ τὴν σύμπνοιαν καὶ τὴν δικαιοσύνην. Εἰς τὰ ἄνω τῆς συνθέσεως ὁ ζωγράφος συνήνωσε πάντας τοὺς συνεργασθέντας εἰς τὸ μέγα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ἔργον.